

**Positiivisten osallisuuskokemusten rakentuminen vähemmistöön kuuluvien henkilöiden
kertomuksissa: narratiivinen tutkimus toiminnan teorian viitekehyksessä**

Ella Sirjola

Y30195378

Syyskuu 2026

Kasvatustieteiden tiedekunta

Luokanopettajakoulutus

Tuija Turunen

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Positiivisten osallisuuskokemusten rakentuminen vähemmistöön kuuluvien henkilöiden kertomuksissa: narratiivinen tutkimus toiminnan teorian viitekehyksessä

Tekijä/-t: Ella Sirjola

Koulutusohjelma/oppiaine: Luokanopettajan koulutusohjelma

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma x Licensiaatintutkimus__

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 65 sivua, 2 liitettä

Vuosi: 2026

Tiivistelmä

Tutkimukseni käsittelee vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden positiivisia osallisuuskokemuksia ja niiden rakentumista suhteessa ympäröivään yhteisöön. Tutkimuksessa selvitetään, millaisissa tilanteissa vähemmistöön kuuluvat ihmiset kokevat olevansa osallisia ja millaiset käytännöt mahdollistavat näiden kokemusten syntymisen. Tavoitteena on tunnistaa käytänteitä, joita kehittämällä ihmisten moninaisuus osana yhteisöjen toimintaa vahvistuisi. Rakenteellinen syrjintä koskee Suomessa esimerkiksi kulttuurisia vähemmistöjä, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä sekä vammaisia ihmisiä ja toiseuden kokemukset syntyvät monenlaisissa kohtaamisissa ja ympäristöissä. Osallisuuden esteiden poistaminen antaa ihmisille tilan kuulua yhteisöön omana itsenään ja mahdollistaa aiempaa yhdenvertaisemman toimijuuden yhteisön sisällä.

Tutkimus toteutettiin narratiivisena haastattelututkimuksena, jossa haastateltiin neljää erilaisiin vähemmistöryhmiin kuuluvaa henkilöä. Aineiston analyysissa hyödynnettiin narratiivista lähestymistapaa ja tutkimukseen osallistuneiden kokemukset jaettiin teemoihin sen mukaan, millaisiin asioihin heidän positiiviset kokemuksensa kiinnittyivät. Kertomuksia tarkasteltiin kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian viitekehyksen kautta erilaisina osallisuutta edistävinä käytäntöinä ja tulkittiin osallisuuden, toiseuden ja toimijuuden käsitteiden näkökulmista.

Tutkimuksen tulokset havainnollistavat, miten osallisuuskokemukset kietoutuvat osaksi yhteisön toimintaa. Osallistujien kokemusten välillä oli useita yhteisiä tekijöitä, vaikka heidän taustansa olivat erilaiset. Yksilönä kohtaaminen, vastuunjako osallisuuden edistämiseksi, asenteiden ja normien haastaminen sekä apuvälineet ja ympäristön mukauttaminen toimivat osallisuutta edistävinä elementteinä osallistujien kokemuksissa. Myös osallistujien oma aktiivisuus oman osallisuutensa edistämiseksi näyttäytyi merkittävänä tekijänä. Kahdelle osallistujalle positiivisen kokemuksen löytäminen osoittautui haastavaksi, mutta syrjinnän kokemuksia oli useita.

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että ihmisten moninaisuus on mahdollista nähdä osana monenlaisia ympäristöjä ja yhteisöjä, kuten kylä- tai työyhteisöjä, kouluja tai palveluja. Melko pienilläkin muutoksilla voidaan vähentää syrjinnän kokemuksia ja jopa mahdollistaa osallisuuden kokemus useammille ihmisille yhteisössä. Tulokset vahvistavat myös aiempien tutkimusten tuloksia ja yhteneviä osallisuutta vahvistavia tekijöitä on nimetty tiettyjä vähemmistöryhmiä ja ympäristöjä koskevista tutkimuksista. Toisaalta se, ettei positiivisia kokemuksia ollut helppo löytää, kuvastaa myös sitä todellisuutta, jota vähemmistöjen kokemaa syrjintää käsittelevät tutkimukset tuovat esille. Tutkimukseni tulokset ovat sovellettavissa ihmisten välisissä jokapäiväisissä vuorovaikutustilanteissa, mutta myös laajemmassa osallisuuden esteitä poistavassa työssä.

Avainsanat: osallisuus, toimijuus, toiseus, vähemmistöt, kulttuurihistoriallinen toiminnan teoria, narratiivinen tutkimus

Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän omia henkilötietoja.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	OSALLISUUS TOIMINTAJÄRJESTELMÄNÄ	8
	2.1 Kulttuurihistoriallinen toiminnan teoria	8
	2.2 CHAT tässä tutkimuksessa	11
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	20
	3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset.....	20
	3.2 Narratiivinen tutkimusote metodologisena lähtökohtana	21
	3.3 Aineiston hankinta ja analyysi	23
	3.4 Eettiset lähtökohdat.....	30
4	TULOKSET.....	32
	4.1 Tekijä aktiivisena toimijana.....	33
	4.2 Osallisuuden kokemus toiminnan lopputuloksena.....	36
	4.3 Kohtaamiset yhteisön sisällä.....	39
	4.4 Mahdollistavat apuvälineet ja ympäristön mukauttaminen	44
	4.5 Osallisuus on yhteinen vastuu.....	46
	4.6 Haastetut normit.....	49
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	52
	5.1 Keskeiset havainnot ja tulosten merkitys.....	52
	5.2 Tutkimuksen luotettavuus, rajoitukset ja oma oppimisprosessini	55

LIITE 1. Tutkimuslupahakemus

LIITE 2. Infokirje osallistujalle

1 JOHDANTO

Tutkimukseni käsittelee vähemmistöön kuuluvien henkilöiden positiivisten osallisuuskokemusten rakentumista. Tutkimuksen tavoitteena on löytää yhteiskunnan rakenteissakin piilossa olevia käytänteitä, joita muuttamalla ihmisten kokemus kuulumisesta yhteisöön omana itsenään vahvistuisi. Narratiivinen tutkimusote metodologisena valintana ohjaa tarkastelemaan kokemuksia kertomuksellisin kokonaisuuksina, joille osallistujat antavat merkityksiä ja joista he tekevät tulkintoja (Heikkinen & Keränen-Pantsu 2026, 221). Kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian avulla kokemukset ymmärretään osana laajempaa, kulttuurisesti välittyvää yhteisöllistä toimintaa, johon vaikuttavat erilaiset tekijät (Sannino & Engeström 2018, 44 , Foot 2014, 329).

Usein mitättömiltäkin tuntuvat sanavalinnat voivat olla merkittäviä jonkun toisen henkilön näkökulmasta: ne voivat sisällyttää mukaan tai sulkea henkilön täysin pois. Tilanteet, joissa syrjintää esiintyy, ovat usein huomaamattomia niille, jotka eivät ole syrjinnän kohteena. Tämän kaltaisia, joskus tiedostamattomiakin syrjinnän muotoja kutsutaan rakenteelliseksi syrjinnäksi. Rakenteellinen syrjintä näyttäytyy usein neutraaleiksi oletettuina käytäntöinä, jotka tosiasiaassa sulkevat ulos valtaväestöstä toisenlaisiksi nähdyt henkilöt. Oikeusministeriön selvityksessä (Artemjeff & Sheikh 2023, 59-60) rakenteellisella syrjinnällä tarkoitetaan yhteiskunnallisissa rakenteissa esiintyvää syrjivää toimintaa ja käytäntöjä, jotka asettavat ihmiset eriarvoiseen asemaan. Selvitys tarkasteli erityisesti kolmea rakenteellisen syrjinnän muotoa Suomessa: rasismi, syrjintä sukupuolinormien ja seksuaalisuuden pohjalta sekä syrjintä vamman tai toimintakyvyn pohjalta (emt., 59-60).

Tätä vahvistavat muun muassa viimeaikaiset tutkimukset vammaisiin kohdistuvasta rekrytointitorjunnasta (Rautiainen & Ahonen 2026) ja etnisen taustan vaikutuksesta työllistymisen mahdollisuuksiin (Ahmad 2020). Koulutuksessa syrjintä ilmenee esimerkiksi S2-opetuksen puutteellisina käytäntöinä, esteellisinä opetustiloina, sukupuolittain erittelevinä opetuskäytäntöinä ja saamelaisen historian käsittelyn vähäisyytenä tai puutteena. Lisäksi henkilöstön ennakoluulot ja asenteet

nimettiin yhdeksi syrjintää aiheuttavaksi tekijäksi. (Artemjeff & Sheikh 2023, 59-60.) Syrjintä piiloutuu yhteiskunnan palvelujärjestelmien, työelämän ja koulutuksen rakenteisiin ja sitä kautta myös ihmisten välisiin kohtaamisiin.

Silloin, kun henkilö kuuluu samanaikaisesti useampaan eri vähemmistöryhmään, syrjinnän kokemukset moninkertaistuvat (Lepola 2018, 17). Intersektionaalisuuden käsitettä käytetään kuvaamaan sitä, miten ihminen kuuluu samanaikaisesti erilaisiin ryhmiin iän, sukupuolen, seksuaalisuuden, kansallisuuden, toimintakyvyn tai etsinyyden kautta ja näiden kategorioiden yhteen kietoutuminen vaikuttaa hänen asemaansa, mahdollisuuksiinsa ja kokemuksiinsa yhteiskunnan jäsenenä (Collins 2020, 13). Kun ihminen kuuluu vähemmistöön seksuaalisuutensa, toimintakykynsä ja etnisyytensä kautta, hänen kokemuksensa muodostuvat erilaisiksi kuin henkilön, joka kuuluu vain yhteen vähemmistöön.

Syrjintää koskevaan keskusteluun liittyvät vahvasti kysymykset osallisuudesta. Eri ryhmien osallisuuden kokemuksia onkin tutkittu ja käsitelty melko paljon eri näkökulmista. Osallisuutta on käsitelty myös eri konteksteissa, kuten sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä koulumaailmassa. Osallisuuskokemuksia käsitellään usein osattomuuden näkökulmasta ja keskiössä on jokin tietty ryhmä tai ympäristö. Kivistö (2014) on tarkastellut monimenetelmällisesti vaikeavammaisten ihmisten osallisuutta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Tuloksissa korostuu vajaaksi jäävä osallisuus kaikilla kolmella kentällä. Esimerkiksi palvelusuunnitelmissa korostuu ongelmallisen vaikeavammaisuuden kuvaaminen ja osallisuus jää vähemmälle huomiolle. Myös itsemääräämisoikeutta ja omia valintoja korostavan osallisuuden toteutumisessa koetaan vaikeavammaisten haastattelujen perusteella olevan esteitä.

Lehto (2023) käsittelee kielen ja osallisuuden suhdetta Suomessa asuvien ulkomaalaistaustaisten henkilöiden diskursseissa. Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden puheessa korostuu halu oppia suomea ja kielen oppiminen ikään kuin velvoitteena osallisuudelle. Lehto tuo ilmi, että normien mukaisesta toiminnasta huolimatta osallisuus ei välttämättä ole mahdollista, vaan kyse on moninaisemmasta sosiaalisesta ilmiöstä. Pirskanen, Tammelin, Alakärppä & Mänttari-van der Kuip (2025) käsittelevät osallisuutta useista erilaisista näkökulmista sosiaalityön kentällä ja kokoavat yhteen tietoa osallisuudesta ja sen edistämisen mahdollisuuksista sosiaalityössä. He

tuovat esille kysymyksiä siitä, millaista osallisuutta sosiaalityössä ja laajemmin yhteisöissä ja yhteiskunnassa tunnustetaan sekä sitä, että joskus osallisuus ammatillisena ja poliittishallinnollisena käytäntönä eroaa ihmisen arjen kokemuksista. Asiakasosallisuus saatetaan typistää tiukkoihin raameihin, joihin ihmisten todelliset osallistumismahdollisuudet eivät mahdu.

Myllyneva (2025) on tarkastellut osallisuutta toiseuden käsitteen kautta ja tutkinut toiseuden rakentumista ja purkamista koulumaailmassa. Tutkimus on narratiivinen ja aihetta käsitellään aikuisten koulumuistoihin sijoittuvien toiseuden kokemusten kautta. Tutkimuksen tulosten mukaan toiseus ilmenee kielteisenä, myönteisenä tai ristiriitaisena kokemuksena. Toiseus rakentuu arviointina ja erotteluna sosiaalisissa tilanteissa ja välittyy sanoin, teoin ja elein. Kokemukset tuovat esille myös oletuksen siitä, millainen lapsen ja nuoren tulisi olla tullakseen hyväksytyksi sekä oppilaana että vertaisena. Toiseutta purkivat erityisesti ymmärrystä, myötätuntoa ja välittämistä osoittavat teot, sanat ja eleet. Myllyneva toteaa, että erityisesti monimuotoista toiseuden kirjoa koulussa käsittelevä tutkimus on vähäistä. Osallisuus on monitasoinen ilmiö (Salminen ym. 2021) ja tutkimukseni mukailee Myllynevan näkökulmaa siinä, että keskiössä ei ole yksi vähemmistöryhmä, vaan pyrin tutkimuksellani monimuotoisempaan näkökulmaan. Lähestyn osallisuutta erilaisiin vähemmistöryhmiin kuuluvien henkilöiden kokemusten kautta.

Positiivisia osallisuuskokemuksia on tutkittu melko vähän. Koska tutkimus on yleensä myös keskittynyt tiettyyn ryhmään ja ympäristöön, jää näkemättä mahdolliset tekijät, jotka yhdistävät eri ryhmien osallisuuden kokemuksia. Lepola (2018, 7) tuo esille moniperusteista syrjintää koskevassa selvityksessään, että joskus samanaikaisesti useampaan vähemmistöryhmään kuuluva ihminen ei välttämättä saa tarvitsemaansa tukea, koska jokainen taho on erikoistunut vain yhden ryhmän palvelemiseen. Jokaisella ryhmällä on omat erityispiirteensä, mutta tässä tutkimuksessa olen erityisesti kiinnostunut niistä käytännöistä, joiden vahvistaminen voisi luoda tilaa monimuotoisuudelle ja vähentää päivittäisissä ympäristöissä koettuja toiseuden ja ulkopuolisuuden kokemuksia.

Tutkimukseni tuo uuden näkökulman osallisuuskeskusteluun tarkastellen useamman vähemmistöryhmän edustajien positiivisia kokemuksia erilaisissa ympäristöissä ja yhteisöissä. Kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian kautta kokemuksia on mahdollista tarkastella osana

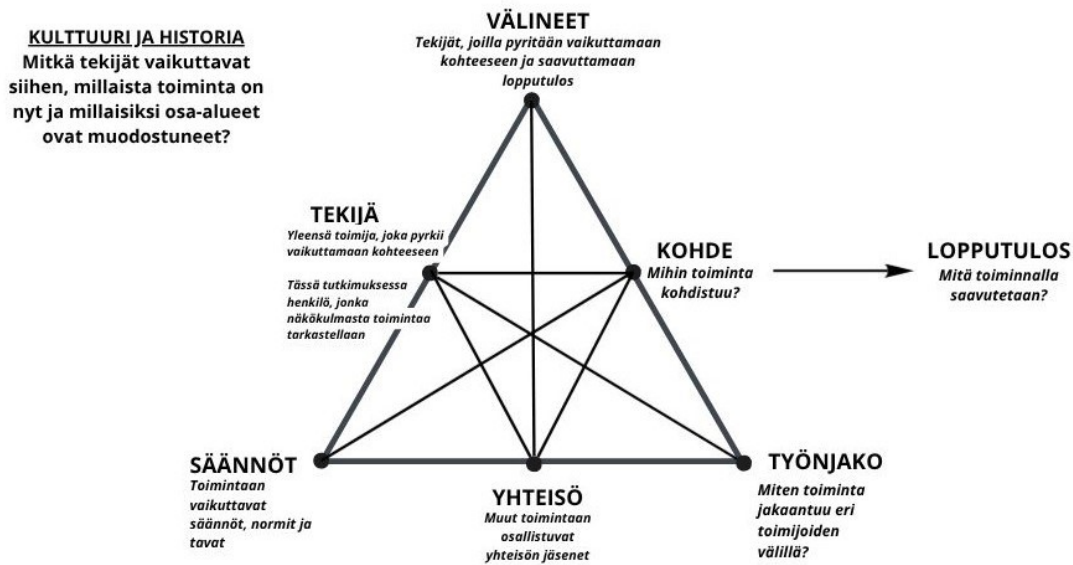
yhteisöjen toimintaa. Tutkimukseni pyrkii löytämään kokemuksia yhdistäviä tekijöitä, joita kehittämällä ihmisten moninaisuus voi tulla paremmin osaksi yhteisöjen toimintaa ja arkipäivän kohtaamisia.

2 OSALLISUUS TOIMINTAJÄRJESTELMÄNÄ

2.1 Kulttuurihistoriallinen toiminnan teoria

Yhteiskunnan ja vallitsevan kulttuurin rakenteet heijastuvat yhteisöjen ja yksilöiden toimintaan ja tuovat esille myös toiminnan kehittämisen mahdollisuuksia. Kulttuurihistoriallinen toiminnan teoria, eli CHAT (Cultural-historical activity theory) antaa toimivan viitekehyksen tutkimukselleni. Sitä on käytetty tutkimuksissa, joissa on pyrkimys ymmärtää kontekstiin sidonnaista, ihmisten kautta välittyvää toimintaa, jonka muuttamiseen pyritään. Toiminnan teorian merkittäviä kehittäjiä ovat muun muassa Vygotsky ja Leont'ev (Grimalt-Álvaro & Ametller 2021, 2). CHAT:in taustalla ovat myös Karl Marxin (1818–1883, Postholmin 2019, 11 mukaan) ajatukset siitä, että materiaalisilla olosuhteilla on vaikutusta ihmisten uskomuksiin, normeihin ja arvoihin. Ihmisen havainnot kiinnittyvät historiaan ja niihin olosuhteisiin, joissa henkilö elää.

Toiminnan teorian ajatus on, että ihmisen toiminta osana maailmaa välittyy erilaisten kulttuuristen välineiden kautta. Näiden peruselementtien pohjalta muun muassa Aleksei Leont'ev, Michael Cole ja Yrjö Engeström (Grimalt-Álvaro & Ametller 2021, 2–3) kehittivät kulttuurihistoriallista toiminnan teoriaa yksityiskohtaisemmaksi toimintajärjestelmän malliksi (ks. kuvio 1), jossa toimintaa ja sen kontekstia ei voi erottaa toisistaan. Toimintajärjestelmän sisäisten suhteiden ja vuorovaikutuksen lisäksi mallissa otetaan huomioon myös useiden erilaisten toimintajärjestelmien välinen vuorovaikutus ja siitä syntyvä lopputulos.

Kuvio 1. CHAT:in keskeiset käsitteet (mukaiillen Sannino & Engeström 2018, 45)

Toimintajärjestelmän kohde ja lopputulos ymmärretään muuttuneena todellisuutena, toiminnan lopputuloksena. Toiminta on prosessi, joka saa aikaan vastavuoroista muutosta sekä kohteessa että tekijässä. (Grimalt-Álvaro & Ametller 2021, 5.) Toiminnalla on tekijä ja hänen tai heidän tekonsa eri välineiden kautta pyrkivät tukemaan toiminnan tavoitetta. (Lund & Juujärvi 2023, 224.) Välineet, kuten esimerkiksi kieli ovat apuvälineitä, joita ihminen (tekijä) hyödyntää saavuttaakseen toiminnallaan halutun asian. Tekijällä voidaan tarkoittaa yhtä henkilöä tai jotakin ryhmää ja sen toiminta muodostuu vuorovaikutuksessa kontekstin kanssa, joka käsittää muun yhteisön, työnjaon sekä toimintajärjestelmää raamittavat säännöt ja normit. Toimintajärjestelmä, jota tarkastellaan, voi olla esimerkiksi koulu, jonka toimijat ovat koulun henkilökuntaa ja tavoite on oppilaiden oppiminen. (Postholm 2019, 15.)

Kuten kuviossa 1. on esitetty, toimintajärjestelmä jakaantuu kuuteen osa-alueeseen. Tekijä kuvastaa yksilöä tai ryhmää, joka pyrkii vaikuttamaan kohteeseen. Välineet kuvastavat niitä asioita, joita tekijä hyödyntää pyrkiessään kohti lopputulosta. Toimintajärjestelmän säännöt, yhteisö ja työnjako vaikuttavat siihen, millaiseksi toiminta muodostuu. Historia ja kulttuuri ovat merkittävässä roolissa siinä, millaiseksi toiminta on muodostunut.

Suomessa CHAT:ia on käytetty muun muassa työelämässä tapahtuvan oppimisen tutkimiseen (Katajamaa, Tuunainen, Hyrkkö & Cornér 2023) sekä digituen haasteiden ja ristiriitojen tunnistamiseen ja kehittämiseen (Lund & Juujärvi 2023). Maailmalla CHAT:ia on hyödynnetty esimerkiksi luokkahuonekäytäntöjen kehittämiseen (Salloum & Boujaoude 2021). Tutkimuksessa tarkasteltiin CHAT:in viitekehyksessä paikallisia luokkahuonekäytäntöjä suhteessa laajempiin globaaleihin kontekstuaalisiin tekijöihin. Myös koulujärjestelmän valtasuhteita on analysoitu ja eritelty CHAT:in avulla. Lémonie, Grosstephan ja Thomas (2021) tutkivat ranskalaista koulujärjestelmää ja sen valtasuhteita pyrkimyksenä vähentää epätasa-arvoisuutta. Heidän näkemyksensä mukaan erilaiset systeemiset vallan muodot ovat sitoutuneet toimintajärjestelmän elementteihin.

CHAT:issa korostuu yhteisön historia, joka on aina läsnä ihmisten toiminnassa. Siksi mitään nykyhetkessä tapahtuvaa ei voida tarkastella ottamatta huomioon sitä, miten historian kerrostumat näyttäytyvät toimintatavoissa, ajattelumalleissa, säännöissä ja materiaaleissa. Historian vaikutuksen sivuuttaminen voi johtaa siihen, ettei toimintaan vaikuttavia merkityksellisiä ilmiöitä välttämättä huomata tai ne tulkitaan väärin. Tämän tutkimuksen kontekstissa tärkeänä taustatekijänä ovat vähemmistöjen kokemat syrjinnän ja toiseuden kokemukset. Aihetta on käsitelty tutkimuksissakin paljon. Kuten jo aiemmin totesin, Myllyneva (2025) käsittelee toiseuden rakentumista koulumaailmassa. Hän kuvaa toiseuden ilmenevän kaipauksena kohtaamisiin, joissa voi kokea tulevana hyväksytyksi omana itsenään. Kärki, Kokko, Paavilainen & Kylmä (2025) toteavat, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla on korkeampi riski itsetuhoisuuteen heidän kokemansa vähemmistöstressin takia, joka ilmenee muun muassa rakenteellisena syrjintänä, yhteiskunnan normatiivisuutena ja ymmärtämättömyytenä vähemmistöjä kohtaan.

Käsitys osallisuudesta ja tasa-arvosta sekä niitä edistävästä teosta ja toimenpiteistä muodostaa raamit osallisuutta edistävän toimintajärjestelmän rakenteelle. Yhdenvertaisuus, osallisuus ja tasa-arvo ovat käsitteitä, jotka esiintyvät useissa asiakirjoissa ja säännöissä, mutta ymmärrys siitä, mitä kaikkea ne sisältävät, vaihtelee sekä historiallisesti että yhä nykypäivänäkin yksilöiden ja ryhmien välillä. Tärkeitä lainsäädännöllisiä lähtökohtia tämän päivän ymmärryksellemme ovat esimerkiksi tasa-arvolaki (609/1986), yhdenvertaisuuslaki (1325/2014), joka säädettiin vuonna 2004 ja

uudistettiin vuonna 2014, sekä myöhemmin vammaispalvelulaki (657/2023), jotka osaltaan pyrkivät edistämään osallisuutta yhteiskunnassa ja ehkäisemään syrjintää. Yksi olennainen todellisuutta rakentava tekijä on myös kieli ja sen käyttö eri yhteyksissä. Kanner, Koivunen, Era, Janicki ja Mäkelä (2024) toteavat tutkimuksessaan, että esimerkiksi politiikka ja uutiskanavat ovat osaltaan määrittämässä sitä, mitä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteet tarkoittavat ja keitä ja mitä ne koskevat.

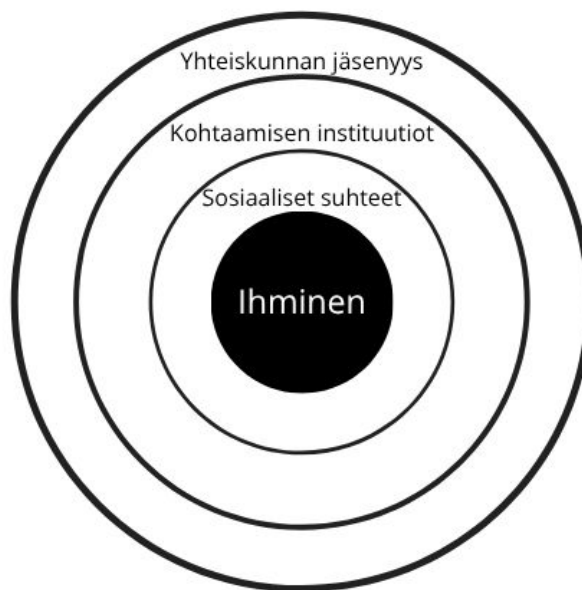
Toimintajärjestelmän sisäiset ristiriidat ovat niitä voimia, joiden avulla kehitys mahdollistuu (Foot 2014, 337). Ristiriidat ovat tapahtumia tai tilanteita, joissa vallitsevaa tapaa tuottaa ja edistää osallisuutta haastetaan toimimalla toisin kuin odotetaan tai on totuttu toimimaan. Ristiriidat voidaan siis nähdä osallisuuden käsityksen laajentumisena ja muovautumisena. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat lainsäädännön ja arvojen tasolla näennäisesti tärkeitä asioita lähes kaikissa instituutioissa Suomessa. Kuitenkin, koska ihmiset edelleen kokevat syrjintää, on oletettavaa, että eri tahojen näkemykset sen toteuttamisesta eriävät paljon.

2.2 CHAT tässä tutkimuksessa

Tässä tutkimuksessa keskiössä on kysymys siitä, millaiset tekijät vaikuttavat positiivisesti vähemmistöön kuuluvien henkilöiden osallisuuden kokemuksiin erilaisissa yhteisöissä. Osallisuus on käsitteenä laaja ja jättää tilaa monenlaisille tulkinnoille ja käytännöille sen sisällä. Osallisuuden käsitteelle ominaista on sen kokemuksellinen luonne. Se on ensisijaisesti yksilöllinen kokemus. Tämän lisäksi se hahmottuu toimintakyknä ja toimintamahdollisuuksina. On tärkeää huomioida, että osallisuuspuhe kohdistuu yleensä tiettyihin ihmisryhmiin, jotka ovat jollakin tavalla haavoittuvassa asemassa suhteessa muihin. Tämä lisää myös vastuuta: kenellä on valta määritellä käsitteitä ja luokitella ihmisiä osallisiksi tai ulkopuolisiksi? Kuka määrittelee hyvän elämän normit, joihin myös keskustelu osallisuudesta nojautuu? (Raivio & Karjalainen 2013, 12-14.) Tähän yksilöllisen kokemuksellisuuden käsitykseen perustan myös oman näkemykseni osallisuudesta tässä tutkimuksessa. Yksilöiden kokemukset osallisuudesta perustuvat siihen, minkä he itse mieltävät osallisuudeksi. Nämä käsitykset voivat perustua useisiin eri näkökulmiin.

Kulttuurihistoriallinen toiminnan teoria ohjaa tarkastelemaan osallisuutta sen suhteellisuuden näkökulmasta ja tarkastelemaan eri tekijöiden vaikutusta osallisuuden kokemuksen muotoutumiseen. Yhteiskunta koostuu useista erilaisista pienemmistä toimintajärjestelmistä, kuten vapaa-ajan ympäristöistä, koulutuksesta ja ystävyys-suhteista. Ihmiset ovat sekä osallisia että ulkopuolisia erilaisissa elämänsä toimintajärjestelmissä riippuen omasta elämänvaiheestaan, tiettyjen asioiden tärkeydestä sekä mahdollisuuksistaan osallisuuteen. Juuri sillä on merkitystä, johtuuko ulkopuolisuus omasta tahdosta vai erilaisista esteistä. (Williams & White 2003, 92.) Tutkimukseni pyrkii tuomaan esille niitä esteitä, joiden takia mukaan haluavat ihmiset jäävät ulkopuolelle.

Osallisuus ymmärretään laajemmin kuin vain fyysisenä mukana olemisena. Salminen ja kumppanit (2021) ovat kehittäneet osallisuuden kehät -mallin (kuvio 2.), joka kuvaa sitä, miten yksilöt ja yhteisöt tulevat osaksi yhteiskuntaa ja miten osallisuus kytkeytyy hyvinvointiin.

Kuvio 2. Osallisuuden kehät (mukaillen Salminen ym., 2021, 86)

Kuten kuviosta 2. käy ilmi, osallisuuden nähdään rakentuvan kolmen keskeisen kehän kautta. Merkitykselliset sosiaaliset suhteet käsittävät arjessa keskeiset henkilöt, kuten perheen ja kaveripiirin. Kohtaamisen instituutiot kuvaavat palvelujen ja elinympäristöjen tarjoamaa turvaa ja käsittävät esimerkiksi koulun, infrastruktuurin ja harrastukset. Yhteiskunnan jäsenyys tarkoittaa

esimerkiksi työntekoa ja mahdollisuutta osallistua yhteiskuntaa ylläpitävään ja sitä muuttamaan pyrkivään toimintaan. Kaikilla kehillä osallisuus voi saada sosiokulttuurillisia, taloudellismateriaalisia tai poliittisia muotoja. Mallin tarkoitus on myös havainnollistaa sitä, miten osallisuus tulisi nähdä kontekstuaalisena ja tilannesidonnaisena kokonaisuutena, jossa kehän eri osien epätasapaino voi jopa heikentää hyvinvointia. Kehän osat voivat tilanteesta ja henkilöstä riippuen laajentua tai kaventua. Jonkun kehän kutistuessa saattaa joku toinen kehä ylikorostua. Hyvänä esimerkkinä tästä toimivat maahanmuuttajien läheiset yhteisöt toisten maahanmuuttajien kanssa, jotka turvaavat arjen selviytymistä mutta hankaloittavat osallistumista laajemmin yhteisöön (Salminen ym., 2021, 94).

Vaikka osallisuuden nähdään yleisesti lisäävän hyvinvointia, on huomionarvoista, ettei hyvinvointi aina edellytä osallisuutta. Toisaalta taas osallisuus ei myöskään aina lisää hyvinvointia. Jos esimerkiksi henkilö, jolla on heikentynyt työkyky joutuu olemaan töissä, ei osallisuus todennäköisesti kasvata hyvinvointia. (Salminen ym. 2021, 95.) Osallisuus muotoutuu yksilön suhteena ympäröiviin toimintaympäristöihin ja sitä kautta yhteiskuntaan. Se on ihmisen elämää läpileikkaava piirre (Salminen ym. 2021, 95) ja sisältää useita elementtejä, joista hyvinvointia kasvattava osallisuuden kokemus syntyy.

CHAT ohjaa tutkijaa tarkastelemaan ilmiöitä laajemmin kuin vain esimerkiksi kahden ilmeisen osa-alueen välisen suhteen näkökulmasta, vaikka CHAT:in kuuden osa-alueen (tekijä, välineet, kohde, yhteisö, työnjako ja säännöt) välille voikin muodostua lukuisia erilaisia suhteita (Foot 2014, 332.) Tutkimukseen osallistuneiden jakamien kertomusten sisäiset elementit voidaan ymmärtää toimintajärjestelmän välineinä, koska niiden avulla positiivinen kokemus syntyy. Kertomusten “välineet” ovat kuitenkin yhdistettävissä myös toimintajärjestelmän eri osa-alueisiin. Välineenä on voinut toimia esimerkiksi normien haastaminen, jolloin se kiinnittyy samalla toimintajärjestelmän sääntöihin ja normeihin. Koska tavoitteenani on luoda kokonaiskuva siitä, millaisista elementeistä osallisuuden kokemus syntyy ja mihin toimintajärjestelmän osa-alueisiin se kiinnittyy, on tarkoituksenmukaisinta sijoittaa kertomusten elementit toimintajärjestelmään ja tarkastella niitä toimintajärjestelmän kuuden osa-alueen alla. Näin erillisistä kokemuksista syntyy kokonaisuus, joka kuvastaa osallisuutta edistävää toimintajärjestelmää.

Tekijä

Tässä tutkimuksessa toimintajärjestelmän tekijä on vähemmistöön kuuluva henkilö, joka tutkimukseni kontekstissa edustaa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöä, kieli- ja kulttuurivähemmistöä sekä henkilöitä, joilla on toimintakykyä rajoittava vamma tai sairaus. Sanninon ja Engeströmin (2018, 45), mukaan toimintajärjestelmän tekijä viittaa yksilöön tai ryhmään, jonka näkökulmasta analyysi tehdään. Koska tutkimukseen osallistuneet ovat itse toimijoina kertomuksissaan, näen perusteltuna tarkastella toimintajärjestelmää heidän näkökulmastaan, vaikka he eivät olekaan tapahtumissa välttämättä aktiivisina toimijoina. Toiminnan teorian näkökulmasta tekijä voi vaihdella toiminnan sisällä paljonkin niiden yhteisön jäsenten välillä jotka osallistuvat kyseiseen toimintaan. Näiden välisten suhteiden ja dynamiikan tarkastelu vaatii kuitenkin usein laajaa aineistoa, eikä se ole omassa tutkimuksessani ja keräämälläni aineistolla tarkoituksenmukaista (Foot 2014, 342).

Yksilön suhdetta ympäröivään toimintajärjestelmään voidaan tarkastella toimijuuden käsitteen kautta. Yleisesti toimijuus ymmärretään yksilöiden tai yhteisöjen kykynä ja mahdollisuutena tehdä omaa toimintaansa koskevia valintoja. Toimijuutta voidaan lähestyä toimijalähtöisesti, jolloin keskiössä ovat toimijuuden yksilölliset ehdot, kuten kokemus omasta toimijuudesta ja luottamus siihen. Rakennelähtöisesti tarkasteltaessa toimijuuden ehtona painotetaan kontekstin merkitystä. Konteksti voi tarkoittaa paikallisella tasolla toimijan välitöntä ympäristöä tai yhteiskuntarakenteiden tasolla esimerkiksi sukupuolta tai etnistä taustaa, joka vaikuttaa toimijuuteen mahdollistavana tai rajaavana. (Tieteen termipankki.) Vanhalakka-Ruoho (2014) tuo esille näkökulmia erityisesti siitä, että ihmisen toimijuus rakentuu suhteessa tilanteisiin, toimintaympäristöihin, rakenteisiin ja aikakauteen ja äärimmillään se ymmärretään siten, että yksilöllinen toimijuus on täysin kulttuurisesti ja sosiaalisesti määrittynyttä. Toisena ääripäänä toimijuuskäsityksessä voidaan ymmärtää olevan ajatus siitä, että yksilön kyvyt, uskomukset, tavoitteet ja valinnat luovat ja mahdollistavat hänelle mieluisan elämän.

Toimijuus nähdään tärkeänä osana osallisuuden kokemuksesta ja sitä kautta myös hyvinvointia (Salminen ym. 2021, 87). Toimijuus ja osallisuus ovat toisiaan ruokkivia ilmiöitä. Mahdollisuus osallistua voi olla toimijuuden edellytys (Ylisassi ym., 2023, 274). On tärkeää tiedostaa

ympäröivän kulttuurin ja yhteiskunnan vaikutukset myös siihen, millaista toimijuutta yksilöltä odotetaan tai jopa vaaditaan osallisuuden mahdollistumiseksi. Ylisassi ja kumppanit (2023) tutkivat asiakkaan toimijuuden rakentumista kehitysvammahuollon ammattilaisten puheessa. Heidän tutkimuksensa tuo esille yhä kesken olevaa muutosta asiakkaan passiivisen toimijuuden roolista, joka tyypillisesti tarkoittaa sitä, että asiakkaat nähdään vammansa ja tarvitsemansa hoidon kautta, kohti aktiivisena toimijana nähtyä asiakasta. Ylisassi ja kumppanit (2023, 272) korostavat, että asiakaskuvat suuntaavat toimintaa, joten keskustelu asiakkaan roolista asiakkaan itsensä kanssa on tärkeää.

Nattheeraphong, Snogin ja Bumrungsalee (2026) tutkivat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien korkeakouluopiskelijoiden identiteetin, toimijuuden ja osallisuuden rakentumista sekä kuvaavat opiskelijoiden taitoa navigoida erilaisissa vaihtuvissa ympäristöissä tekemällä valintoja muun muassa siitä, miten ja milloin he toivat identiteettinsä esille. Yliopisto näyttäytyi ympäristönä, jossa voi ilmaista itseään heteronormatiivisuutta haastavilla tavoilla. Tutkimus osoittaa, etteivät sukupuoli -ja seksuaalivähemmistöjä edustavat opiskelijat ole pelkästään yhteiskunnallisten rakenteiden kohteita vaan aktiivisia toimijoita, jotka rakentavat paikkaansa monikulttuurisessa ympäristössä. Toimijuus näyttäytyy taitona mukautua erilaisiin ympäristöihin ja haastaa normeja. Kuitenkin, kuten myös Lehto (2023, 216) tuo ilmi, osallisuuden eteen tehtävän työn ei tulisi olla vain henkilön itsensä vastuulla, vaan keskeistä on pohtia, miten muu yhteisö voi tukea sitä.

Hahmotan tässä tutkimuksessa toimijuutta siitä näkökulmasta, miten toimintajärjestelmän eri elementit joko kaventavat tai laajentavat sitä. Käsitteen kautta voi hahmottaa yksilön suhdetta ympäröivään yhteisöön. Yksilön toimijuus määrittyy ensisijaisesti sitä kautta, millaisia merkityksiä tutkimukseen osallistuneet antavat kokemuksilleen.

Kohde

Toiminnan kohde voidaan ymmärtää asiana, jota toiminta pyrkii muuttamaan tai kehittämään, ikään kuin raaka-aineena tai ongelmatilana johon toiminta kohdistuu. Kohde muovautuu toiminnan seurauksena ja välineiden avulla lopputulokseksi. Kohteelle on ominaista

monitulkinnallisuus: se voi sisältää henkilökohtaisia merkityksenantoja tai pyrkimystä yhteiskunnalliseen muutokseen. Toimintajärjestelmistä voidaan erottaa yleistynyt kohde ja erityinen kohde ja on olennaista ymmärtää niiden välinen ero. Yleistynyt kohde viittaa toiminnan yhteiskunnalliseen merkitykseen ja erityinen kohde henkilökohtaiseen merkitykseen. (Sannino & Engeström 2018, 45.) Tässä tutkimuksessa tarkastelemani toiminnan yleistyneenä kohteena voidaan nähdä olevan yhteiskunnallisen osallisuuden kasvattaminen, kun taas erityisenä kohteena esimerkiksi tietyn henkilön mahdollisuus osallistua harrastustoimintaan tai kyläyhdistyksen toimintaan.

Hahmotan tutkimukseen osallistuneiden jakamia kokemuksia ja niiden sisältämiä tapahtumia osana suurempaa toimintajärjestelmää, jonka tavoitteena on kasvattaa osallisuutta yhteiskunnassa. Vaikka kokemuksiin liittyvät henkilöt eivät välttämättä suoraan toimi tämän tavoitteen motivoimina, ovat he vähemmistöön kuuluvan henkilön eli toimintajärjestelmän tekijän näkökulmasta edistäneet toiminnallaan osallisuuden mahdollisuuksia. Kohteen voidaan ymmärtää olevan se, mihin toiminta suuntautuu (Sannino & Engeström 2018, 46) ja tutkimukseen osallistuneiden näkökulmasta toiminta on antanut heille mahdollisuuden osallistua. Toiminnan kohteena on tekijän näkökulmasta osallisuuden mahdollistuminen siinä ympäristössä, mihin kokemus liittyy.

Kohde on luonteeltaan melko pysyvä, mutta silti jatkuvasti muotoutuva ja antaa raamit sille, millaista toimintaa toimintajärjestelmän sisällä voi olla. Sitä ei voi eritellä tietoisiksi tavoitteiksi, vaan tavoitteet voidaan liittää vain yksittäisiin, rajattuihin tekoihin ja kohde nähdään laajempänä ja pidempikestoisempänä ilmiönä. (Sannino & Engeström 2018, 46.) Näin tutkimukseen osallistuneiden kokemusten tapahtumat voidaan ymmärtää tämänkaltaisina pienempinä tekoina, joilla on omat tavoitteensa, mutta teot voidaan ymmärtää osana suurempaa toimintajärjestelmää, jossa ne toimivat osallisuutta edistävinä elementteinä.

Yhteisö ja välineet

Yhteisö kuvastaa niitä muita ihmisiä, jotka jakavat saman yleisen kohteen (Sannino & Engeström 2018, 45). Tässä tutkimuksessa se kuvaa tutkimukseen osallistuneiden kokemuksissa esiintyviä

muita henkilöitä, jotka toiminnallaan vaikuttavat positiivisen kokemuksen syntyyn. Tarkastelen yhteisön näkökulmasta erityisesti tekijän ja yhteisön jäsenten välistä vuorovaikutusta.

Välineet ovat niitä asioita tai esineitä, joiden avulla pyritään saavuttamaan lopputulos. Koska tutkimukseni keskiössä on osallisuuden kokemus, voidaan kaikki tavat, joilla osallisuuden kokemus on saavutettu, tulkita välineiksi. Ei ole kuitenkaan olemassa tiettyä ominaisuutta tai määritelmää sille, miten jonkin asian rooli määritellään toimintajärjestelmässä. Väline voi toimia samanaikaisesti myös esimerkiksi sääntönä, jolloin sen tavoite ei välttämättä ole suoraan vaikuttaa kohteeseen, mutta sen edellyttämä toiminta tukee lopputulosta. (Foot 2014, 336.) Siksi en tarkastele kaikkia osallisuuden kokemukseen vaikuttavia asioita välineinä, vaan niiden CHAT:in osa-alueiden näkökulmasta, joihin ne ominaisuuksiltaan kiinnittyvät. Osa-alueet ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja vaikuttavat toinen toisiinsa. Käsittelen tässä tutkimuksessa välineinä sellaisia positiivisen kokemuksen mahdollistaneita asioita, jotka ovat konkreettisia esineitä ja toimia, joiden avulla osallistuminen toimintaan siinä hetkessä mahdollistuu.

Työnjako ja säännöt

Työnjako kuvastaa yhteisön jäsenten rooleja suhteessa tekijään ja toiminnan kohteeseen. Siihen, miten yhteisön jäsenet ovat asemoituneet ja millaisia välineitä he käyttävät, vaikuttavat kulttuuri, valtarakenteet sekä eri toimintajärjestelmien sisäisten elementtien väliset suhteet. (Foot 2014, 333.) Tässä tutkimuksessa liitän työnjakoon sellaiset kokemukset, joissa joku toinen yhteisön jäsen on toiminut vähemmistöön kuuluvan henkilön osallisuuden edistämiseksi.

Toimintajärjestelmän säännöt ja normit määrittävät sen, millainen toiminta on järjestelmän sisällä mahdollista, eli ohjaavat ja rajoittavat sitä (Sannino & Engeström 2018, 45). Toimintajärjestelmän muutos merkitsee usein myös sääntöjen ja normien haastamista ja muuttamista. Sääntöjä kuvaavat tässä tutkimuksessa kokemukset, jotka liittyvät yhteiskunnallisiin normeihin, asenteisiin tai oletuksiin.

Yhteiskunnan normit vaikuttavat siihen, miten ihmiset toimivat toistensa kanssa ja millaisia odotuksia heillä on toisista ja toisten toiminnasta. Myös toiseuden kokemus syntyy aina suhteessa

muihin. Se tarkoittaa kokemusta erilaisuudesta ja toisenlaisuudesta suhteessa ympäröiviin ihmisiin. Yksilölliset ominaisuudet eivät tuota erilaisuutta, vaan se syntyy suhteessa yhteisön oletuksiin, odotuksiin ja vallitseviin normeihin. (Myllyneva 2025, 18). Myös vammaisuuden sosiaalinen malli perustuu ajatukseen siitä, että toimintarajoitteet syntyvät erilaisista osallisuuden esteistä, kuten ennakkoluuloista, syrjinnästä tai tavoista, joilla palveluita ja ympäristöä tuotetaan (Tieteen termipankki). Puhe toiseudesta sisältää myös aina myös itseä koskevia merkityksiä. Jos erilaisuus näyttäytyy esimerkiksi tummana ihonvärinä, tulee samalla määritelleeksi ”normaalin” vaaleaihoiseksi. Normaali määrittyy aina siellä, mistä sitä tarkastellaan. Suomalaisille tietynlaiset piirteet näyttäytyvät normaaleina, mutta esimerkiksi Afrikassa ne nähdään erilaisina. Toiseuttava ajattelu ei tunnista yhteisiä piirteitä tai ominaisuuksia, vaan keskittyy eron tekemiseen meidän ja muiden välillä. (Löytty 2005, 9.)

Normatiiviset odotukset voidaan ymmärtää pääosin tiedostamattomiksi olemisen tavoiksi, joita tietyissä sosiaalisissa ympäristöissä toimivilta ihmisiltä odotetaan. Se mitä yksilö, yhteisö tai yhteiskunta pitää normaalina, välittyy erilaisten toimien kautta ja erilaisuus muotoutuu suhteessa niihin. Myllynevan (2025, 131) tutkimuksessa tarkasteltiin, miten kohtaamisessa syntyy kokemus kuulumattomuudesta ja siinä muodostui kuva ihanneihmisestä, johon toiseksi luokiteltuja henkilöitä verrattiin. Riitaoja (2013, 353), toteaa tutkimuksessaan, joka käsittelee toiseuden rakentumista koulussa, että käsitykset samanlaisuudesta, erilaisuudesta, normaalista ja epänormaalista eivät näyttäydy kontekstuaalisesti tuotetuiksi, vaan ihmisten välisiä eroja pidetään luonnollisina ja universaaleina, sellaisina jotka ilmenevät riippumatta ympäröivästä kontekstista. Esimerkiksi ei-suomalaista oppilasta ja hänen toimintaansa tulkittiin nimenomaan kansallisuuteen, ihonväriin ja katsomukseen liittyvien erojen kautta, ei samankaltaisuuksien.

Eroja voidaan hahmottaa myös intersektionaalisuuden käsitteen kautta. Intersektionaalisuus kuvaa erojen risteämistä eli sitä, että yksilön kokemuksiin ja asemaan vaikuttaa useampi sosiaalinen kategoria (Heino 2023, 60). Näitä kategorioita ovat esimerkiksi ikä, sukupuoli, etnisyys, seksuaalisuus tai sosioekonominen asema. Henkilö voi kokea syrjintää seksuaalisuutensa takia. Sama henkilö voi kuitenkin olla myös tummaihoisen ja vammaisen ja näin syrjinnän kokemukset voivat kolminkertaistua. Jokainen samaan vähemmistöryhmään kuuluva henkilö ei siis ole

samanarvoisessa asemassa. Tämä on olennaista tiedostaa, sillä usein tiettyyn sosiaaliseen kategoriaan kuulumisen perusteella tehdään oletuksia siitä, millainen toinen ihminen on.

Vaikka intersektionaalisuuden käsite on syntynyt pääasiassa tuomaan esille eriarvoisuutta tuottavia yhteiskunnan rakenteita (Heino 2023, 60), on sen näkökulma toimiva muistuttamaan myös ihmisten välisestä samankaltaisuudesta, eroista huolimatta. Voimme olla jossakin asiassa erilaisia, mutta toisessa jakaa samankaltaisia kokemuksia. Roth (2023, 9) esittää, että intersektionaalisuus olisi hyödyllinen analyysityökalu esimerkiksi erilaisten yhteiskunnallisten liikkeiden analysoimisessa ja kehittämisessä osallisuuden näkökulmasta. Analyysi tuo esille esteitä ja mahdollisuuksia, joilla erilaisia ryhmiä osallistetaan ja toisaalta toisia suljetaan ulos. Myös omassa tutkimuksessani intersektionaalisuuden ajatus on läsnä. En tutki yhtä vähemmistöryhmää tai keskity vähemmistöryhmien erityispiirteisiin, vaan tarkastelen yhteneviä tekijöitä, jotka vahvistavat eri ryhmien osallisuuden kokemusta.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian avulla, millaisiin asioihin positiiviset osallisuuskokemukset kiinnittyvät ja siten tarjota tapoja edistää moninaisten ihmisryhmien osallisuutta yhteisöissä. Osallisuus on moniulotteinen, yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa syntyvä kokemus (Salminen ym., 2021, 80). Kulttuurihistoriallinen toiminnan teoria toimii tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä, koska sen avulla voi tarkastella ja ymmärtää erilaisia kontekstiin sidonnaisia, ihmisen kautta välittyviä toimintoja ja joiden kautta myös osallisuuden kokemus muodostuu. (Postholm 2019, 11-15.) Vähemmistöihin kohdistuvaa syrjintää tapahtuu Suomessa (esim. Lasanen 2017; Hermanoff 2016; Riitaoja 2013; Lehtonen, Majlander, Sares-Jäske, Jehkoi, Luopa 2024) ja siksi lähestyn tutkimusongelmaani eri vähemmistöön kuuluvien henkilöiden positiivisten osallisuuskokemusten kautta.

Päätutkimuskysymykseni on:

Miten kulttuurihistoriallinen toiminnan teoria selittää positiivisia osallisuuden kokemuksia?

Pyrin vastaamaan päätutkimuskysymykseeni näiden alatutkimuskysymysten avulla:

1. Mistä vähemmistöryhmiin kuuluvien henkilöiden positiiviset osallisuuskokemukset syntyvät?

2. Mihin kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian osa-alueisiin positiiviset kokemukset kiinnittyvät?

Pyrkimykseni on tutkimuskysymysten avulla löytää vähemmistöön kuuluvien henkilöiden kokemuksista tekijöitä, jotka vaikuttavat yksilön positiivisen osallisuuskokemuksen syntyyn ja sitä kautta tuoda esille käytäntöjä, joita kehittämällä yhteisö voi huomioida ihmisten moninaisuutta.

Ensimmäinen alakysymys ohjaa tunnistamaan positiiviseen osallisuuskokemukseen liittyviä tekijöitä ja toinen löytämään yhteyksiä niiden ja CHAT:in osa-alueiden välillä.

3.2 Narratiivinen tutkimusote metodologisena lähtökohtana

Tutkimukseni lähtökohtana on kriittis-emansipatorinen tiedonintressi, joka perustuu Jürgen Habermasin tiedonintressiteoriaan. Se keskeinen ajatus on, että tietoa tarvitaan epäoikeudenmukaisten valtarakenteiden tunnistamiseen ja purkamiseen. Kriittis-emansipatorinen näkökulma pohjautuu kriittisen teorian perinteeseen ja erityisesti Karl Marxin filosofiaan. (Heikkinen & Huttunen 2026, 43). Emansipaation käsite viittaa yhteiskunnalliseen muutokseen. Kohteena on usein jonkin ryhmän yhteiskunnallisen aseman muuttaminen (Ibsen 2024, 161). Emansipatoriset tutkimukset paikantuvatkin usein muun muassa vammaistutkimuksen tai alkuperäiskansatutkimuksen kentille. Esimerkiksi Kivistö (2014) nimeää tutkimuksensa vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta emansipatoriseksi, sillä hänen tavoitteensa on paljastaa rakenteissa piileviä ongelmia. Vaikka tutkimukseni ei suoraan pyri tietyn ryhmän yhteiskunnallisen aseman vapauttamiseen, sen tavoitteena on tunnistaa käytäntöjä, joiden muuttaminen vahvistaa eri marginaaliin kuuluvien ryhmien asemaa yhteisöissä. Sitä kautta lähtökohtani tiedon tuottamiseen on yhteiskunnallinen muutos paikallisesta näkökulmasta.

Narratiivinen lähestymistapa on yleinen tutkimuksissa, jotka pyrkivät yhteiskunnalliseen muutokseen (Riessman 2008). Se antaa äänen asianosaisille ja mahdollistaa ilmiön tarkastelun elettyjen kokemusten kautta (Torres 2021, 82). Kokemusten käsittely narratiivisesta näkökulmasta korostaa kokemuksen kielellisyyttä ja kertomuksellisuutta. Tästä näkökulmasta kokemukset rakentuvat sekä yksilöllisesti että sosiaalisesti: kertomukset ilmaisevat, esittävät ja muotoilevat kokemuksia. Kokemuksen voidaan nähdä rakentuvan kahdesta vaiheesta. Ensimmäisessä vaiheessa se on koettu, usein sanoittamaton tajunnallinen tai kehollinen tilanteeseen kiinnittyvä elämys, tunne tai olotila. Toisessa vaiheessa kokemuksesta tulee ”kuvattu”, kun kokemuksen kokija käsitteellistää kokemustaan siten, että siitä tulee itselle ymmärrettävä ja sellainen, että sen voi jakaa toisille. Kuvattujen kokemusten pohjalta voi muodostaa mielipiteitä, asenteita tai käsityksiä. Narratiivinen kokemuksen tutkimus keskittyy siihen, miten kokemus rakentuu kertomukseksi ja millaista todellisuutta kertomus ilmentää. (Tökkäri 2018, 65,68)

Narratiivisen tutkimuksen keskiössä ovat kertomukset. Tässä tutkimuksessa kertomisen ymmärretään sekä välittävän tietoa että rakentavan sitä (Heikkinen 2018). Koska kertomukset ovat ihmisille luontainen tapa jäsentää asioita, narratiivinen tutkimusote sopii hyvin ihmisten kokemusten tarkasteluun. Kertomusten kautta voi avata henkilöiden välisiä monimutkaisia suhteita tai asetelmia, ja toisaalta monimutkaiset ilmiöt ovat tarkasteltavissa kertomusten kautta. (Mertova & Webster 2019, 2-3.) Kertomusten avulla voidaan tarkastella yhteiskunnallisia diskursseja tai esimerkiksi kieltä ja keskusteluja erilaisten käytäntöjen ilmentäjänä (McLeay, Powell & Cohen 2024, 387). Myös esimerkiksi Myllyneva (2025) on tarkastellut toiseuden kokeksia narratiivisesta viitekehyksestä, sillä tutkimukseen osallistujat kuvaavat kokemuksiaan kielen ja kerronnan välityksellä.

Tarkastelen aineistoani konstruktivistisesta näkökulmasta. Olen kiinnostunut siitä, miten erilaiset merkitykset rakentuvat suhteessa kulttuuriseen ja sosiaaliseen ympäristöön ja erityisesti kertomuksen sisällöstä ja sen sisältämistä teemoista (Squire ym. 2014, 8–9). Tutkimukseni tarkastelee tarinallisia tulkintoja, eli kertomuksia tapahtumista, jotka ovat tapahtuneet todellisessa elämässä (Hänninen 2018).

Narratiiviseen tutkimukseen kuuluu narratiivisen aineiston kerääminen, joka tässä tutkimuksessa kerättiin haastattelemalla. Pyysin ennakkoon osallistujia miettimään ja valitsemaan kokemuksen, jonka he haluavat jakaa kanssani. Lähestyn aineistoani narratiivisesta näkökulmasta, tavoitteenani ymmärtää yksilön elämää ja hänen kokemuksiaan. Sillä, joka kertomuksen jakaa, on valta päättää, mitä hän haluaa kertoa. Kertomukset kuvastavat elettyä elämää ja sitä, millä tavalla yksilö kokee ympäröivän yhteiskunnan. (Torres 2021, 80, 82.)

Narratiivisen tutkimuksen aineistolle olennaista on se, että siitä on nähtävissä tarinallinen merkitysrakenne. Haastatteluaineistoa voidaan lähestyä kahdesta eri näkökulmasta. Voidaan ajatella, että haastateltavalla on valmis kertomus mielessään, ja haastattelijan tulee mahdollistaa se, että se tulee julki sellaisena, kuin haastateltava on sen tarkoittanut. Toinen tapa on ajatella kertomuksen syntyvän aina vuorovaikutuksessa, jolloin haastattelutilanteessa se syntyy

haastattelijan ja haastateltavan välisessä keskustelussa. Molemmissa näkökulmissa tärkeää on mahdollistaa haastateltavalle tilaisuus esittää kokemansa omalla tavallaan. (Hänninen 2018.)

Torres (2021, 82) nimeää yhdeksi narratiivisen tutkimuksen olennaiseksi osaksi kertomusten kontekstin ymmärtämisen. Ilman kontekstia kertomusten analysointi ei ole mahdollista. Yksilöllinen kertomus on aina suhteessa kulttuuriseen taustaan, jonka kautta kokemuksia tulkitaan ja tehdään ymmärrettäviksi. Kulttuurisesti välittyneet tavat hahmottaa maailmaa sekä mahdollistavat että rajaavat sitä, millaisiksi yksilön toimijuus tai identiteetti narratiivisesti rakentuvat. Narratiivinen merkityksenanto tapahtuu aina tietyssä ajassa ja paikassa, koska siinä missä kulttuuriset tekijät vaikuttavat henkilökohtaisten kertomusten muodostumiseen, myös henkilökohtaiset kertomukset muovaavat kulttuuriamme. (Heikkinen & Keränen-Pantsu 2026, 2019.).

Olen kiinnostunut siitä, millaisiksi osallisuuskokemukset tässä kulttuurisessa todellisuudessa muodostuvat ja toisaalta hahmotan kokemuksia myös yhteiskunnallisen muutoksen välineinä. Kulttuurihistoriallinen toiminnan teoria on aineistoni analyysin lähtökohta ja ohjaa osaltaan myös kontekstin rakentumista. Muodostan aineistosta kategorioita teorian avulla. Kategorinen analyysitapa on toimiva esimerkiksi silloin, kun kohteena on ilmiö, joka on yhteinen jollekin tietylle ihmisryhmälle. Silloin kokonaisuuden sijaan pääajatuksiin keskittyminen voi mahdollistaa yleisempien käsitteellisten ilmenemismuotojen löytymisen. (Tuomi 2025, 33-43.)

3.3 Aineiston hankinta ja analyysi

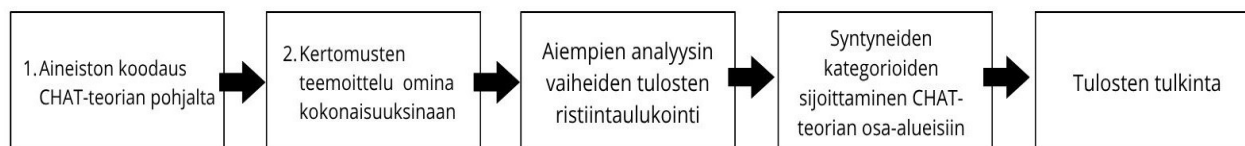
Aineisto koostuu äänitetyistä haastatteluista. Se kerättiin neljältä henkilöltä, jotka kokivat kuuluvansa johonkin näistä ryhmistä:

1. Seksuaali- tai sukupuolivähemmistö
2. Sairaus tai vamma, joka rajoittaa toimintamahdollisuuksia
3. Maahanmuuttaja, tai henkilö, joka edustaa suomalaisen kulttuurin lisäksi myös jotakin muuta kulttuuria.

Rajasin tutkimukseen osallistuvat näihin kolmeen vähemmistöryhmään, koska ne ovat Suomessa yleisiä ryhmiä, joihin kohdistuu rakenteellista syrjintää (Artemjeff & Sheikh 2023, 59–60). Haastattelemistani henkilöistä yksi kuului sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön, yksi oli maahanmuuttaja ja kahdella oli toimintakykyyn vaikuttava sairaus tai vamma. Vähemmistöryhmien välinen suhdeluku perustuu siihen, minkä ryhmien henkilöitä ilmoittautui haastateltavaksi. Tutkimukseen osallistuneet jakoivat haastattelussa itselleen merkittävän kokemuksen tilanteesta, jossa kokivat tulleen huomioduksi osana yhteiskuntaa vähemmistöryhmänsä näkökulmasta. Koska tutkimuksen tavoite on ymmärtää, millaisista tekijöistä positiivinen osallisuuskokemus rakentuu, ovat vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden positiiviset kokemukset toimiva väline niiden käytänteiden paikantamiseen ja nimeämiseen, joissa positiivinen muutos on tapahtunut. Positiiviset kokemukset tarjoavat myös valmiita malleja siihen, millä tavoin toimintaa voi kehittää.

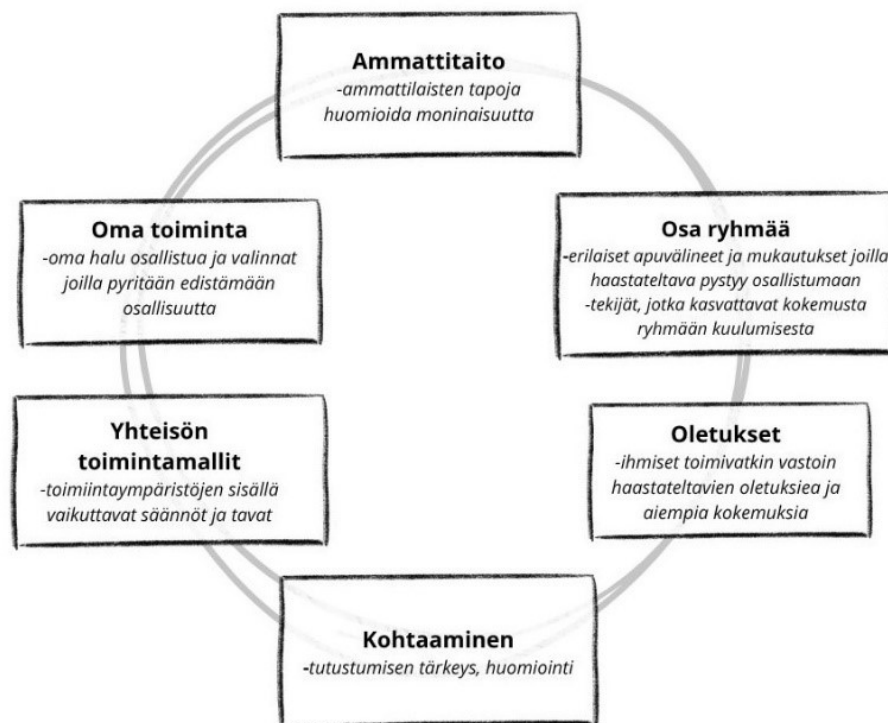
Aluksi etsin tutkimukseeni osallistujia erilaisten järjestöjen kautta. Näistä ei kuitenkaan tullut vastauksia, joten julkaisin omilla sosiaalisen median tileilläni posterin tutkimuksestani, sekä kysyin henkilökohtaisesti muutamilta tietämiltäni henkilöiltä halua osallistua tutkimukseen. Löysin tällä tavalla kaikki neljä osallistujaa. Haastattelut toteutettiin 2025-2026 syksyn ja talven aikana. Kaksi haastattelua toteutettiin etänä ja kaksi kasvokkain. Haastatteluissa pyrin mahdollistamaan kertomusmuotoisen aineiston muodostumisen siten, että osallistuja sai ensiksi jakaa valitsemansa kokemuksen omalla tavallansa, ilman keskeytyksiä. Tämän jälkeen esitin joitakin tarkentavia kysymyksiä kertomukseen liittyen ja mahdollisesti joitakin tutkimusongelmaani koskevia kysymyksiä, joita ei kertomuksessa välttämättä noussut esiin. (ks. Hänninen 2018, 193.) Haastattelut kestivät 15-50 minuuttia. Haastattelujen jälkeen litteroin aineistot kirjalliseen muotoon. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 30 sivua ja 14085 sanaa. Tämän jälkeen aloitin aineiston analyysin, jonka vaiheet ovat esitettyinä kuviossa 3.

Analyysin vaiheet

Kuvio 3. Analyysin vaiheet

Ensimmäisessä analyysin vaiheessa hyödynsin koodausta aineiston järjestämisessä ja luokittelussa (Juhila 2021). Etsin aineistosta katkelmia, jotka voidaan yhdistää CHAT:in osa-alueisiin ja luokittelin niitä sen mukaan. On huomioitavaa, että narratiivista aineistoa ei voida yksiselitteisesti tiivistää kategorioiksi, vaan sen jatkokäsittely vaatii aina tulkintaa (Heikkinen 2018, 180). Luin haastatteluja läpi useampaan kertaan ja poimin jokaisesta kertomuksesta palasia, jotka jollakin tavalla kuvastavat positiiviseen kokemukseen vaikuttavia tekijöitä. Käytän näistä kertomuksen osista käsitettä teksti. Pidin mielessä myös CHAT-teorian näkökulman erilaisista tekijöistä, jotka vaikuttavat ihmisen toimintaan. Tiivistin jokaisen tekstin keskeisimmän teeman muutamalla sanalla, ja jaottelin tekstit yhtenevien teemojen alle, joita syntyi kuusi. Teemat ovat nähtävillä kuviossa 4.

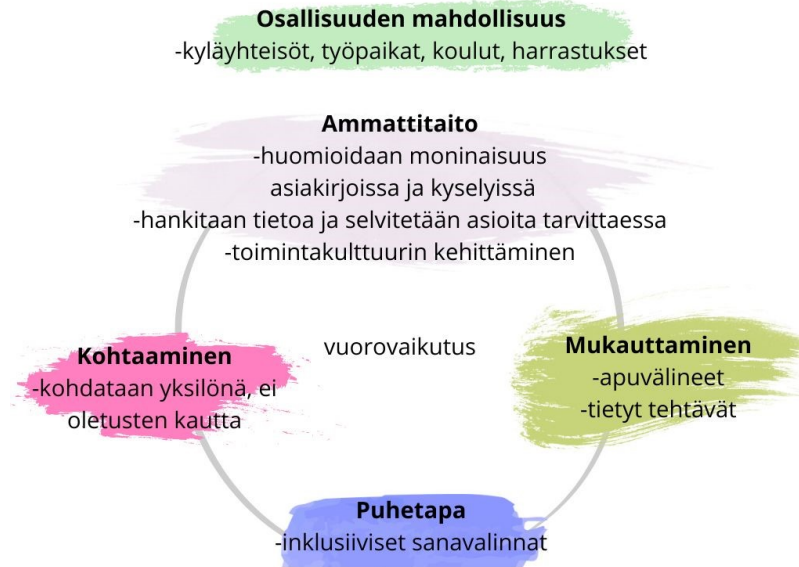
Kuvio 4. Analyysin ensimmäinen vaihe: CHAT:ia mukaillen syntyneet kategoriat

Omaa toimintaa kuvaavat tekstit liittyivät tutkimukseen osallistuneiden omaan haluun osallistua ja valintoihin, joilla he pyrkivät edistämään omaa osallisuuttaan yhteisössä. *Kohtaamista* käsittelevät tekstit keskittyivät tutustumisen tärkeyteen ja siihen, millä tavoin muut ihmiset huomioivat. *Osa ryhmää* – teeman alle valikoin tekstejä, jotka kuvasivat sitä, miten erilaisin

apuvälinein tai mukautuksin tutkimukseen osallistuneet pystyivät osallistumaan ryhmän toimintaan, tai sitä, millaiset tekijät kasvattivat kokemusta ryhmään kuulumisesta. *Yhteisön toimintamalleihin* liittyivät tiettyjen toimintaympäristöjen sisällä vallitsevat säännöt tai tavat. *Ammattitaitoon* sisältyi eri ammattilaisten tavat huomioida moninaisuutta, kuten esimerkiksi heidän käyttämänsä toimintamallit ja sanavalinnat. *Oletukset* – teeman alle lukeutuivat tekstit, jotka kuvastivat osallistujien positiivisten kokemusten liittyvän osittain myös siihen, että ihmiset heidän ympärillään eivät toimineet osallistujien oletusten ja mahdollisesti aiempien kokemusten mukaisesti. Tämä koettiin yllättävänä ja positiivisena. Lisäksi jäi muutama teksti, joille en suoraan löytänyt kategoriaa. Ne jätin analyysin ulkopuolelle.

Ensimmäisessä vaiheessa keskityin siihen, millaisia osia jokainen kertomus sisältää ja pyrin löytämään tekstejä yhdistäviä teemoja. Halusin ymmärtää kertomuksia paremmin myös erillisinä kokonaisuuksina ennen kuin jatkoin tekstien tutkimista. Luin kertomukset läpi yksi kerrallaan ja koostin jokaisesta tiivistelmän, joka sisälsi kertomuksen keskeisimmät tapahtumat, tapahtumapaikat ja teemat.

Osallistujien jakamat kertomukset sisälsivät erilaisiin ympäristöihin kiinnittyviä tapahtumia, jotka osallistujat olivat kokeneet positiivisina. Tapahtumaympäristöjä olivat kyläyhteisö, koulu, terveydenhuolto, asiakaspalvelu, työpaikka ja harrastaminen. Kaksi kertomusta sisälsi useampia kokemuksia eri tapahtumaympäristöistä, kaksi käsitteli vain yhtä tapahtumaympäristöä. Lisäksi yksi sisälsi useampia kokemuksia samasta tapahtumaympäristöstä. Kirjasin ylös jokaisen tapahtumaympäristöön liittyvät keskeisimmät teemat sillä perusteella, millaiset tekijät vaikuttivat positiivisen kokemuksen muodostumiseen. Tapahtumaympäristöt toimivat tässä vaiheessa erityisesti kertomusten erittelyn apuna, eivätkä ne toistaiseksi olleet olennaisia positiivisten tekijöiden näkökulmasta. Useammista kertomuksista oli löydettävissä samankaltaisia tai samoja teemoja. Läpileikkaavana teemana korostui *osallisuuden mahdollisuus*, joka rakentuu eri tavoilla. Tein näistä teemoista yhteenvedon (kuvio 5.).

Kuvio 5. Analyysin toinen vaihe: Kertomusten teemoittelu omina kokonaisuuksinaan.

Kuvion 5. esittämät teemat jakautuivat kertomusten sisään eri tavoin. Kolmessa kertomuksessa korostui *kohtaamisen merkitys*, joka tarkoitti osallistujalle esimerkiksi sitä, että henkilökohtainen tutustuminen vähentää oletusten pohjalta toimimista ja mahdollistaa muiden yhdistävien tekijöiden löytymisen. Yhdessä kertomuksessa tulivat erityisesti esille *puhetavat ja sanavalinnat*, joiden merkitys korostuu tilanteissa, joissa ne sulkevat ulos tiettyjä ryhmiä. Lisäksi kolmessa kertomuksessa käsiteltiin *ammattilaisten tapoja* lisätä osallisuutta. Ne tarkoittivat esimerkiksi lomakkeita, joissa huomioidaan sukupuolen monimuotoisuus, ammattilaisen vastuuta hankkia tietoa, selvittää asioita ja hyödyntää toimintatapoja, joista hyötyy mahdollisimman moni. Lisäksi tähän liittyi sellaisen toimintakulttuurin luominen, jossa erilaisuus nähdään osana yhteisöä. *Apuvälineitä ja mukauttamista* käsiteltiin kolmessa kertomuksessa. Kaikkia näitä teemoja sitoi yhteen vuorovaikutuksen tärkeys. Ilman vuorovaikutusta ei pysty kohtaamaan, oppimaan tai luomaan uutta toimintakulttuuria.

Tapoja järjestellä aineistoa on lukemattomia ja aina olisi jokin toisenlainen tapa tulkita sitä. Myös näitä kategorioita voisi laittaa erilaisiin järjestyksiin. Pohdin *oma toiminta* –kategoriaa ja sitä, vastasiko se kategoriana tutkimuskysymykseeni. Se oli vaikuttanut ja joskus jopa mahdollistanut positiivisten kokemusten syntymisen, mutta useammalla osallistujalla oli myös kokemus, ettei

apua tai huomiointia saa kuin pyytämällä itse, tai että syrjivään toimintaan täytyy puuttua itse. Oma toiminta ja asenne vaikuttivat merkittävästi siihen, miten tulee kohdatuksi, mutta sen ei tulisi olla ainoa lähtökohta sille, että moninaisuutta huomioidaan.

Seuraavaksi tarkastelin jokaista kategoriaa erikseen ja jaoin niiden sisältöjä erilaisiin teemoihin. Tämän seurauksena aloin kuitenkin pohtia uudestaan pääkategorioita ja sitä, mitä minkäkin alle tulee. Kokosin kaikki pääkategorioiden alle syntyneet alakategoriat yhteen ilman pääkategorioita (Kuvio 6.).

Kuvio 6. Analyysin kolmas vaihe: kertomusten teemojen alta eriteltyjä alakategorioita

Jotta saisin selkeyttä sille, millaisiin pääkategorioihin jaan kuviossa 6. näkyvillä olevat aineiston teemat, päädyin tekemään ristiintaulukoinnin avulla yhteenvedon siitä, millaisia yhtäläisyyksiä ensimmäisen aineiston analyysin, eli koodauksen, ja myöhemmän vaiheen, eli kertomusten teemojen kokoamisen välillä on. Pystysarakkeella on ensimmäisen analyysin vaiheen kategoriat, jotka mukailevat CHAT-teorian osa-alueita ja vaakarivillä on kertomusten pohjalta syntyneet kategoriat.

Taulukko 1. Yhtäläisyydet CHAT-teoriaa mukailevan koodauksen ja kertomusten sisältä löytyneiden teemojen välillä. “X” merkitsee aina yhtä aineistolainasta.

	Tietoisuus ja vastuu myös muilla	Asenne ja suhtautumi- nen	Kohdataan yksilönä	Mukautta- minen	puhetapa	Tunne, että kuulun joukkoon	Myötätunto, pyrkimys ymmärtää	Vastoin odotuksia
Oma toiminta	x							
Kohtaaminen	x					xxxxxxx	xxx	
Osa ryhmää (apuvälineet, mukauttami- nen)				xxxxx	x	xxxxx	x	
Yhteisön toiminta-mallit		xx						
ammattitaito	x	xx	xxxx	xxxx	x	x		
oletukset					x	xx		xxx

Ristiintaulukoinnin perusteella (Taulukko 1.) kahden analyysin tuloksista löytyi yhteneväisyyksiä erityisesti siinä, millaiset tekijät kasvattivat tutkimukseen osallistuneen tunnetta siitä, että kuuluu joukkoon. Taulukko toi esille myös yhteydet siinä, millaisten tekijöiden voidaan nähdä ilmentävän moninaisuuden huomioivan ammattilaisen toimintaa sekä millaiset tekijät kasvattavat joukkoon kuulumisen tunnetta.

Ristiintaulukoinnin pohjalta en enää tässä vaiheessa luonut uusia kategorioita, vaan perehdyin syvemmin CHAT:iin ja sen mahdollisuuksiin aineiston analysoinnissa ja tulosten tulkinnassa. Sijoitin kertomuksista syntyneet teemat CHAT:in kolmion osa-alueisiin sillä perusteella, mitä ne parhaiten vastaavat. Käytin ristiintaulukointia tässä vaiheessa hyödyksi siten, että vertasin CHAT:in osa-alueita aiemmin tekemiini kategorioihin ja pyrin yhdistämään parhaiten toisiaan vastaavat kategoriat ja osa-alueet. Esimerkiksi ammattitaidon alle luetuvat elementit jäivät erillisiksi sen sijaan, että olisivat kuvanneet yhteisesti ammattitaitoa. Kertomuksissa oli eri ammattialojen toimijoiden lisäksi muitakin henkilöitä, jotka osallistuivat toimintaan ja hyödynsivät samanlaisia toimintatapoja kuin kertomusten ammattilaiset. Siksi ajattelen, että

ammattitaitoa rakentavat tekijät ovat laajemmin hyödynnettävissä kuin vain ammattilaisten käytössä. Tämän jälkeen aloin tarkastelemaan jokaista CHAT:in osa-aluetta ja sen sisältämiä teemoja sekä sitä, miten osa-alueet ovat yhteydessä toisiinsa.

CHAT:in osa-alueet ovat tekijä, välineet, kohde, säännöt, yhteisö ja työnjako. Tekijän alle sijoitin *omaa toimintaa* kuvaavan kategorian. Välineisiin sijoitin konkreettiset, ei suoraan ihmisen toimintaan liittyvät *apuvälineet ja mukauttamisen*, joka liittyi työn tai toiminnan muuttamiseen siten, että tutkimukseen osallistunut pystyi osallistumaan. Kohdetta kuvasin *osa ryhmää* – kategorialla. Toimintajärjestelmän sääntöjä kuvasivat parhaiten kategoriat, jotka käsittelivät normien *haastamista ja oletuksia*. Siihen yhdistelin tekstejä ammattitaitoa ja asennetta kuvaavista aiemmista kategorioista ja oletuksia ja odotuksia kuvaavista kategorioista. Yhteisöä kuvaamaan valitsin *kohtaamiseen* liittyvät kategoriat: yksilönä kohtaamista, suhtautumista ja myötätuntoa kuvaavat tekstit, jotka liittyivät osallistujan ja yhteisön jäsenen väliseen vuorovaikutukseen. Työnjakoa kuvasi parhaiten *vastuu myös muilla* -kategoria, jonka sisältämät tekstit koostuivat aiempien *ammattitaito* ja *osa ryhmää* -osioiden teksteistä, kun tarkastelin niitä enemmän siitä näkökulmasta, kuka tekee ja mitä. Tulosluvut rakentuivat tämän luokittelun pohjalta.

3.4 Eettiset lähtökohdat

Tutkimusprosessi määrittelee sen, millä tavoin todellisuutta hahmotetaan ja rakennetaan. Tieto on yhteydessä valtaan ja ne, jotka tuottavat tietoa, vaikuttavat myös kyseisen tiedon kuluttajien todellisuuteen, arvoihin ja tapoihin olla. (Nyaga 2021, 8.) Koska tutkimukseni tarkastelee tilaa osallisuuden ja toiseuden välillä, on tärkeää pohtia, millaista todellisuutta tulee itse luoneeksi tutkimusasetelmallaan. Löytty (2005, 15) toteaa, että “toiseuden käsitteen merkitystä ajatellen kohtaamiset ja erilaiset rajanylitykset ja risteämispaikat ovat hedelmällisiä tutkimuskohteita”. Toiseus kantaa sisällään vastakkainasetteluja ja kategorioita, joita osallisuus taas pyrkii purkamaan.

Tutkimukseni ei kuitenkaan tavoittele vastausta kysymykseen: “Miten osallistaa toiseksi määriteltä?”. Tiedostan, että tutkimukseni valinnat osaltaan tukevat tätä asetelmaa. Vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden positiiviset kokemukset tilanteista, joissa heidät on

kohdattu heidän toivomallaan tavalla aineistona voisi antaa vastauksia siihen, millaisin tavoin valtaväestö voi huomioida vähemmistöryhmien tarpeita. Kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian avulla olen kuitenkin pyrkinyt kiinnittämään huomion niihin toiseutta synnyttäviin ja ylläpitäviin tekijöihin, joiden takia ihmiset tulevat toiseutetuiksi ja toisaalta osallisuutta vahvistaviin tekijöihin, sen sijaan, että keskittyisin ihmisten välisiin eroihin. Se ei tarkoita kuitenkaan eroavaisuuksien tai erilaisten tarpeiden kieltämistä. Kategorioiden väliset rajat eivät ainoastaan erota, vaan myös yhdistävät kaksi aluetta (Löytty 2005, 20.) Näissä rajakohdissa osallisuuden kokemus muodostuu ja niitä pyrin myös etsimään tutkimuksessani.

Epäkohtien esiin nostamisen sijaan tutkimukseni kohdistui kokemuksiin, joissa on edistetty osallisuutta vähemmistöryhmän edustajan näkökulmasta oikealla tavalla. Tämän valinnan toivon tuovan kuuluviin asianosaisten ääntä ja mielipiteitä siitä, millaiset tekijät vaikuttavat nähdyksi ja huomatuksi tulemisen tunteeseen. Aineisto kerättiin haastattelemalla erilaisia vähemmistöjä edustavia ihmisiä ja siksi tutkijana perehdyin jokaisen ryhmän erityispiirteisiin, jotta en esimerkiksi omalla ajattelemattomalla toiminnallani aiheuta tarpeetonta haittaa tutkimukseen osallistuville henkilöille (TENK 2019, 8). Yleisen tietosuoja-asetuksen (EU) 2016/679 9 artiklan mukaan erityisten henkilötietoryhmien, kuten etnistä alkuperää, terveyttä tai seksuaalista suuntautumista koskevien tietojen käsittely vaatii erityistä huolellisuutta. Näitä tietoja voi käsitellä tietosuoja-asetuksen perustella silloin, kun henkilö on antanut nimenomaisen suostumuksen niiden tietojen käsittelyyn.

Haastatteluissa kerätty aineisto on ainoastaan tutkijan käytössä. Yleisperiaate on, että tutkimukseen osallistuvien henkilöiden yksityisyyttä suojellaan. Tutkimuksen kannalta olennaisin henkilötieto on se, mitä vähemmistöryhmää henkilö edustaa, mutta yksityiskohtaisempi erittely ei ole tarpeellista. Muut tutkimuksen kannalta epäolennaiset henkilötiedot poistettiin aineistosta heti, kun ne eivät olleet enää tarpeellisia esimerkiksi tietojen yhdistämisen kannalta. (TENK 2019, 13) Henkilötietoja ja haastatteluaineistoa säilytettiin vain niin kauan, kuin se on tarpeellista tutkimuksen kannalta. Aineisto nauhoitettiin henkilökohtaisella puhelimella ja säilytettiin salatussa kansiossa. Haastatteluaineiston litteroinnin jälkeen äänitallenteet tuhottiin.

4 TULOKSET

Tutkimukseen osallistuneiden jakamista kertomuksista poimitut positiivisia kokemuksia ja osallisuutta kasvattavat tekijät jakautuivat CHAT:in osa-alueisiin melko tasaisesti. Vaikka neljä tutkimukseen osallistunutta henkilöä edustivat erilaisia vähemmistöryhmiä tai vähemmistöryhmän sisällä melko erilaisia taustoja, heidän jakamissaan kertomuksissa oli useita samankaltaisuuksia. Pääosin positiiviset kokemukset liittyvät jonkun toisen yhteisön jäsenen tapaan toimia tai kohdata osallistuja. Nämä tavat, joita yhteisön jäsenet käyttävät, taas kiinnittyvät CHAT:in eri osa-alueisiin, kuten sääntöihin normien haastamisen näkökulmasta tai työnjakoon vastuunoton näkökulmasta.

Aineistolainauksista on poistettu sisällön kannalta epäolennaisia, puhutulle kielelle ominaisia lisäsanoja ja anonymiteetin säilyttämiseksi yksityiskohtia, jotka kuvailevat tarkemmin esimerkiksi ympäristöä tai henkilöitä, jotka liittyvät tilanteeseen.

4.1 Tekijä aktiivisena toimijana

Tekijä on kertomuksen kertoja ja vähemmistöön kuuluva henkilö. Tekijää kertomuksissa kuvaavat osat keskittyivät erityisesti tekijän taustaan ja oman toiminnan merkitykseen osallisuuden kokemuksissa. Kaksi osallistujaa toi haastattelussa esille, että he ovat kokeneet syrjintää ja positiivisen kokemuksen löytäminen osoittautui odotettua hankalammaksi.

Syrjintää kyllä on kokenut vuosien mittaan mutta että vaikeampi löytää sitä positiivista [kokemusta]. H3

Mie ajattelin, että no mulla on varmaan miljoonia kokemuksia, jossa minut on kohdattu kivasti -- sitten mie aloin miettimään niin minä tajusin että eipä niitä ollutkaan niin kauheasti. H2

Tekijän tausta ja aiemmat kokemukset vaikuttavat siihen, millä tavoin hän tulkitsee nykyisyyttä (Sannino & Engeström 2018, 47-48). Positiivisten kokemusten löytämisen hankaluus kuvastaa myös sitä, millaisessa todellisuudessa useat vähemmistöihin kuuluvat henkilöt edelleen elävät. Osallisuuden näkökulmasta korostuu heidän oma toimijuutensa sekä vertaissuhteiden merkitys siinä, että tietyissä yhteisöissä he tulevat nähdyksi myös vähemmistöryhmänsä näkökulmasta.

Asiat mitkä mulle tuli mieleen -- on käytännössä ollut tilanteita, joissa joku toinen vähemmistöön kuuluva on huomionut minut kivasti. H2

Kaikki tutkimukseen osallistujat ilmaisivat jollakin tavoin pyrkivänsä omalla toiminnallaan vaikuttamaan omiin tai oman vähemmistöryhmänsä osallisuuden mahdollisuuksiin ja joskus oma aktiivisuus on ainoa keino olla osallinen toimintaan.

Oon kyllä saanut vaikka joustoa joihinkin asioihin, mutta ne on aina sellaisia, että ne pitää itse pyytää. H2

Se tuoli ei sopinut minun selälle, että oli aina kovat kivut sitten työpäivän päätteeksi. Sitten siitä mainitsin niin kesti kyllä harmillisen kauan ennen kuin se [uusi] tuoli tuli. On joutunut muistuttelemaan ja olemaan aktiivinen että tarvitsen tällaisen ja sitten perään kyselemään, että onko semmoinen tulossa kun on luvattu. H4

Tekijän toimijuus näyttäytyy aktiivisena, omaa asemaa puolustavana. Kuten uuteen työtuoliin liittyvässä tilanteessa, aktiivinen toimijuus oli välttämätöntä osallisuuden kannalta. Ilman uutta tuolia työn tekeminen ei ollut mahdollista. Kuitenkin työnantajan hidas reagointi asiaan kertoi, ettei työnantajan näkökulmasta asia vaikuttanut niin tärkeältä. Tutkimukseen osallistujat kertoivat tilanteista, joissa he käyttivät aktiivisesti toimijuuttaan saavuttaakseen asioita, joilla heidän osallisuutensa mahdollistuu. Samalla muilla ympärillä olevilla yhteisön jäsenillä oli valta joko tukea tai rajoittaa heidän toimijuuttaan osana yhteisöä.

Oma halu toimia osallisuutensa edistämiseksi tai syrjinnän ehkäisemiseksi näyttäytyi myös omatoimisuutena pyrkiä ymmärtämään paikallisten suomenkielistä puhetta ja valmiutena puuttua syrjivään toimintaan.

And so there I was trying to understand, I put my translator on, but again, nothing. H1

Ei, enpä koe, että tuolla olisi ollut syrjivää [puhetta], että mä olisin kyllä siihen itse puuttunut jo. H3

On tärkeää huomioida, ettei jokainen vähemmistöön kuuluva henkilö pysty käyttämään toimijuuttaan saavuttaakseen mahdollisuuden osallistua. Toimijuuden voidaan nähdä rakentuvan *kykenemisen, osaamisen, haluamisen, täytymisen, voimisen ja tuntemisen* keskinäisestä dynamiikasta. Kykenemiseen liittyy henkilön fyysinen ja psyykkinen toimintakyky. Täytymistä taas ovat erilaiset sosiaaliset ja normatiiviset esteet ja pakot. Voiminen viittaa siihen, mitä juuri tietty tilanne ja siihen liittyvät rakenteet mahdollistavat. Osaaminen, haluaminen ja tunteminen liittyvät henkilön tietoihin, taitoihin, motivaatioon, arvoihin ja tilanteeseen liittyviin tunteisiin. (Jyrkämä 2008, Vanhalakka-Ruohon 2014, 6 mukaan.) Myös yksi osallistujista toi tämän näkökulman esille.

Minä oon kuitenkin aika semmoinen toimeen tarttuva, suorasanainen ja osaan pitää omia puolia, mutta kaikki ei osaa ja kaikki ei tiedä ja ei ole pitkä historia sen oman jutun kanssa, niin minusta tuntuu, että se on pelastanut minua paljon. H2

Myllynevan (2025, 100) tutkimuksessa tuodaan esille ulkopuolelta erilaisiksi luokiteltujen henkilöiden pyrkimys eri tavoin sopeutumalla kuulua joukkoon. Se voi tarkoittaa esimerkiksi oman seksuaalisuuden piilottamista. Kaikki eivät ole valmiita puuttumaan julkisesti syrjivään puheeseen silloin, kun puolustettava aihe koskettaa henkilön omaa identiteettiä, eivätkä kaikki yksilöt kykene vaatimaan tarvitsemaansa tukea. Tämä voi liittyä henkilön aiempiin kokemuksiin, tunteisiin, tai kyvykkyyteen. Silloin korostuu täytymisen ja voimisen välinen suhde. Mitä vähemmän *täytyy* tehdä pystyäkseen osallistumaan, sitä enemmän syntyy mahdollisuuksia sille, mitä *voi* tehdä.

4.2 Osallisuuden kokemus toiminnan lopputuloksena

Toiminnan kohde ymmärretään asiana, johon toiminta kohdistuu ja jota pyritään kehittämään. Lopputulokseksi muodostuu se, mitä toiminnalla saadaan aikaan ja miten se muuttaa kohdetta (Sannino & Engeström 2018, 45.) Aineistolainaukset kuvaavat kokemuksia ja tunteita, joita lopputulos, eli osallisuuden mahdollistuminen erilaisissa ympäristöissä herätti.

Lopputuloksen herättämät tunteet ja kokemukset ilmenivät kertomuksissa erilaisin iloa ja hyvää mieltä kuvastavin kommentein sekä kokemuksena siitä, että tuntee olevansa osa joukkoa. Se tarkoitti käytännössä nähdä tai huomioitua tulemista, työnteon mahdollistumista ja kokemusta siitä, että on osa yhteisöä sellaisena kuin on. Kyläyhteisössä kohteena oli olla **kylän jäsen ja osallinen kylän yhteiseen toimintaan** huolimatta siitä, että yhteistä kieltä ei ole. Osallisuuden kokemus näyttäytyi tunteena ryhmään kuulumisesta.

-- And in the end, we sat together. And we spent the evening together. They don't speak English, so we were glad to see that, even though it was not big conversations and we did not understand everything that still we were able to spend some time. That was nice. Also a nice way to feel like a part of a group. H1

Yllä oleva aineistolainaus tuo hyvin esille osallisuuden kokemuksen moniulotteisuuden ja sen, miten osallisuus syntyy ja kehittyy osallisuuden kehien (sosiaaliset suhteet, kohtaamisen instituutiot ja yhteiskunnan jäsenyys) välisessä vuorovaikutuksessa. Kielitaidon puute haastaa usein Suomeen muista maista muuttaneita kiinnittymään uuteen ympäristöön. Tällöin korostuvat omat tiiviit yhteisöt, jotka voivat entisestään hankaloittaa kielitaidon kehittymistä ja siten muitakin osallisuuden mahdollisuuksia, kuten työpaikan saamista tai harrastamista. Se, ettei tule sosiaalisesti osalliseksi lähiympäristön toimintaan, voi kasvattaa ulkopuolelle jäämistä myös muilla kehillä. Osallistujan kuvaama tilanne taas voi luoda mahdollistavia osallisuuden kehiä. (Salminen ym., 2021, 93.) Kokemukset yhteenkuuluvuudesta siitä huolimatta, ettei puhu samaa kieltä, voivat kasvattaa motivaatiota oppia kieltä ja toisaalta kiinnittää yhteisöön myös muilla tavoin. Uudet kohtaamiset taas voivat mahdollistaa uusien ystävien, harrastuksien tai jopa työpaikan löytymisen.

Harrastusympäristössä kohteena voidaan tulkita olevan monipuoliset **mahdollisuudet osallistua toimintaan vammasta huolimatta** ja sen toteutuminen antoi tutkimukseen osallistujalle tunteen siitä, että on tärkeä osa porukkaa.

Mutta totta kai ne joutui huomioimaan tietyissä asioissa sen, että en pysty kantamaan paljoa mitään tai ketään, mutta ne kuitenkin halusi minut sinne matkaan, että mulla oli annettavaa heille sitten kuitenkin. H4

Jossain [peli]reissuilla jos oli joku pidempi siirtymä niin kyllä ne kantoi minua reppuselässäkin että niin paljon ne halusi ottaa minut matkaan että ne kantoi H4

Lisäksi se, että joku on vastoin odotuksia toiminut tavalla, joka on mahdollistanut henkilön osallisuuden kokemuksen, koettiin yllättävänä. Työpaikkaympäristössä kohteena oli **esteettömyyden kehittäminen**.

Varsinkin koska tää on pikkupaikkakunta, että täällä on tosi stereotyyppiset roolit, niin mun mielestä jotenkin vielä erityisesti sen asian huomioiminen, niin se jopa ihmetytti ja tuntui kivalta. H3

Usein osallisuus ymmärretään hyvinvointiin kiinnittyvänä asiana, joka viittaa työhön tai kuulumisen tunteeseen. Osallisuus muodostuu yksilön suhteena muihin ihmisiin, erilaisiin toimintaympäristöihin ja laajemmin yhteiskuntaan. Ihminen voi samanaikaisesti kokea osallisuutta joillakin elämän osa-alueilla ja olla ulkopuolinen jollakin toisella osa-alueella. (Salminen ym. 2021, 85, 95.) Työpaikka voi esimerkiksi tarjota mahdollisuuden osallistua yhteiskunnan ylläpitämiseen, mutta se ei välttämättä tarjoa sosiaalisen kuulumisen tunnetta, koska yleinen keskustelukulttuuri on normatiivista eikä huomioi sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta.

Terveystieteidenhuollossa ja koulussa taas kohteeksi voidaan nimetä **moninaisuuden huomioivan ammattimaisen avun ja tuen saaminen**. Osallistujalle lääkärin osoittama ammattitaito

moninaisuuden huomioimisessa oli tärkeä kokemus. Myös opettajan ammattitaito on jäänyt erityisenä mieleen.

Mun opettaja on ollut poikkeuksellinen -- oli todellakin kaikki maailman tähet kohdillaan, että minä sain juuri hänet opettamaan H2

Aineistolainaukset kuvaavat sitä, mitä osallisuuden mahdollistuminen merkitsi ja millaiseksi se muodostui tutkimukseen osallistuneiden kokemuksissa. Lähes kaikkiin liittyi sosiaalisen kuuluvuuden ulottuvuus: osallisuuden kokemus rakentuu vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa, jotka omalla toiminnallaan mahdollistavat tai edistävät osallisuuden kokemusta. On tärkeää huomioda, että osallisuus erityisesti marginaalissa olevien ryhmien näkökulmasta ei tarkoita vain sitä, että esimerkiksi muualta muuttanut henkilö voi osallistua kyläyhteisön kokouksiin. Jos tapaa kommunikoida ja osallistua toimintaan ei yhdessä löydetä, voi kokoukseen osallistuminen itseasiassa tuottaa osattomuutta. Juuri näissä arjen ympäristöjen ja sosiaalisten kohtaamisten risteyksissä tutkimukseen osallistuneiden kokemukset pääosin rakentuivat.

4.3 Kohtaamiset yhteisön sisällä

Yhteisöt, joiden ympärille tutkimukseen osallistuneiden kokemukset rakentuivat ja joiden muita jäseniä oli osallisena kokemuksien muodostumisessa, olivat työyhteisöjä, kouluja, harrastusympäristöjä, kyläyhteisöjä tai erilaisia palvelurakenteita, jotka kuvaavat laajemmin yhteiskuntaa. Jokainen yhteisö on myös oma toimintajärjestelmänsä, jossa on omat sääntönsä, kulttuurinsa ja historiansa. Erilaiset taustatekijät vaikuttavat myös tutkimukseen osallistuneiden kertomiin tapahtumiin. Yhteisöjen jäsenet, jotka olivat osallisena toimintaan, olivat usein erilaisten ammattikuntien edustajia, kuten **esihenkilöitä, valmentajia, opettajia, lääkäreitä** tai muita **asiakaspalvelijoita**. Lisäksi jäsenet saattoivat olla vertaisia, kuten **ystäviä, joukkueovereita** tai **muuta kylän asukkaita**.

Kaikki tutkimukseen osallistuneet nimesivät yhdeksi merkittäväksi positiiviseksi tekijäksi kohtaamisen merkityksen. Se tarkoitti heille esimerkiksi myötätuntoa, halua ymmärtää toisen tilannetta sekä suhtautumistapaa, jolla heidät kohdattiin. Yksi osallistujista koki tärkeinä erilaiset tavat, joilla kyläyhteisön muut jäsenet osoittivat kiinnostusta heidän elämäntapaansa kohtaan, vaikka se poikkesikin paikallisista tavoista.

It was nice because it felt like somebody was paying attention and getting interested in us. H1

Lisäksi hän piti tärkeänä erilaisia tapahtumia ja kokoontumisia, jotka mahdollistivat ihmisten kohtaamisen ja tutustumisen. Myös naapureiden kutsut kahville olivat merkittäviä.

And because now there's these gatherings, this helps a lot to meet people and to be part of the community. H1

She said: "Oh, come with your husband, we'll have coffee with my husband." H1

Se, että on fyysisesti osallisena tilanteisiin joissa voi kohdata toisia ihmisiä, on edellytys myös sosiaaliselle osallisuudelle. Joskus kuitenkin erilaiset tekijät, kuten kielitaito, terveydelliset tekijät

tai ympäristön esteellisyys vaikuttavat yksilön mahdollisuuksiin osallistua. Myös aiemmat negatiiviset kokemukset kohtaamisista voivat muodostua esteeksi hakeutua uudestaan tilanteisiin, jotka voivat aiheuttaa samankaltaisia kokemuksia. Tällöin sosiaalisen ulkopuolisuuden kokemukset voivat vaikuttaa yksilön kykyyn olla fyysisesti osallinen yhteiseen toimintaan tai palveluihin (Salminen ym. 2021, 87). Esimerkiksi sateenkaarinuorten kokemukset trans- ja homofobisista kohtaamisista terveydenhuollossa kasvattavat nuorten kynnystä hakeutua avun piiriin, sillä kokemukset vain lisäävät pahaa oloa (Berg ym. 2026, 55). Tällöin korostuu muiden yhteisöjen jäsenten tavat luoda tiloja ja tilanteita, joissa kohtaaminen muodostuu positiiviseksi.

Tutkimukseen osallistuneille merkittävä positiivisten kohtaamisten rakentaja oli se, millä tavoin mahdollisiin erityistarpeisiin tai moninaisuuteen suhtauduttiin, eli millä tavoin henkilö asemoitui suhteessa muihin yhteisön jäseniin. Toisesta maasta Suomeen muuttaneelle osallistujalle kyläläisten kannustava suhtautuminen kielitaidon kehittämiseen rohkaisi ja ilahdutti.

*And when we say we don't speak really well, they say: "Yeah, you do." That is nice.
They're like encouraging us H1*

Yksi tutkimukseen osallistuneista koki tärkeänä sen, ettei suhtautuminen häneen muutu, vaikka mahdollinen diagnoosi tai erityistarpeet tulisivatkin esiin. Vaikka toisella osapuolella olisikin oletuksia tiettyä diagnoosia kohtaan, ne eivät vaikuta vuorovaikutukseen vaan henkilö kohdataan yksilönä. Alla olevissa aineistolainauksissa kuvataan autokoulun opettajan sekä lääkärin toimintaa.

Ja hän ei mitenkään koko autokoulun aikana sen jälkeen huomionut sitä sillain jotenkin, että että mie oisin ollu nyt jotenkin tikun nokassa vaan se oli sille yksi asia muiden joukossa, että aa sullon ruskeat silmät selvä. H2

Hän osaa kysyä asioita ja kohdata minut yksilönä. -- Hän kysyy mun tilanteesta ja miettii suhteessa siihen, että voiko kuitenkin olla vaikka parempi ottaa se lääkitys vaikka se ei olisi yleisesti suositeltavaa, niin sillä oli tosi iso merkitys. H2

Lisäksi osallistuja kuvaa suhdetta ystäväänsä, jonka kanssa hänellä on sama diagnoosi. Samankin diagnoosin sisällä tarpeet voivat olla erilaisia, joten osallistuja pitää tärkeänä ystävän tapaa kohdata hänet tekemättä oletuksia omasta näkökulmastaan.

Vaikka meillä on molemmilla sama diagnoosi, niin hän aina kysyy minun tarpeet, että hän ei oleta sen takia, että hänellä on itsellä samat sama diagnoosi, että no sinä tarvitset nyt aamulla paljon aikaa, vaan se kysyy että paljon sä tarvitset aamulla aikaa. H2

Toisen tutkimukseen osallistuneen positiiviseen kokemukseen vaikutti se, että esihenkilö ei sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä puhuessaan kohdistanut kommenttiaan suoraan hänelle, vaan puhui yleisellä tasolla kaikille.

Ja sitten tuntui tosi kivalta, koska se ei myöskään siinä pöydässä tavallaan tuijottanut mua tai mitenkään silleen. H3

Huomionarvoista on, että aineiston perusteella yhteisön jäsenen ja tekijän välillä oli usein valta-asetelma: tekijä oli toisen henkilön vallan alaisena esimerkiksi työntekijänä tai oppilaana tai vaihtoehtoisesti uutena asukkaana kylässä, jossa kaikki muut tuntevat toisensa. Lisäksi on muistettava, että henkilö edustaa valtaväestöstä ja muusta yhteisöstä poikkeavasti jotakin vähemmistöryhmää, joka jo asettaa heidät lähtökohtaisesti erilaiseen asemaan suhteessa kertomuksissa esiintyviin muihin.

Kaikkia erilaisia tutkimukseen osallistuneille merkittäviä kohtaamisen tapoja yhdistää se, millä tavoin tutkimukseen osallistunut toivoo tulewansa nähdyksi. Huolimatta siitä, että kuuluu johonkin vähemmistöryhmään, jokainen ihminen on oma yksilönsä ja toive siitä, että tulisi ensisijaisesti kohdatuksi yksilönä eikä vähemmistöryhmänsä stereotyyppisenä edustajana näyttäytyä aineistossa. Jos toinen ihminen nähdään vain erojen kautta ja toiseuden näkökulmasta, samanlaisuus ei tule nähdyksi, eikä yhteisiä piirteitä löydy (Löytty 2005, 9). Samalla myös "toinen" nähdään hyvin yhtenäisenä ja stereotyyppisenä, vaikka oman, vallitsevan normin moninaisuus nähdään itsestään selvänä. Yhtä lailla vähemmistön edustajat kuuluvat muihinkin ryhmiin esimerkiksi ikänsä,

sukupuolensa, etnisyytensä, poliittisen näkemyksensä tai uskonnollisuutensa kautta (Heino 2023, 60). Kaksi osallistujaa toi esille yksilöllisen ja ennakkoluulottoman kohtaamisen merkitystä.

Musta tuntuu, että yksi kysymys riittää, se ei välttämättä liity siihen, että kuuluu johonkin vähemmistön vaa se ois vaan semmonen "Hei, onko sulla erityistarpeita mitä pitäisi huomioda, tässä tilanteessa?" Niin se on minusta aika kiva. H2

When you bring people close to each other that they actually speak to each other. It changes everything, I think H1

Myös se, että tutkimukseen osallistujan tilannetta pyrittiin ymmärtämään ja osoitettiin myötätuntoa, koettiin tärkeänä.

Olen kyllä saanut kuulla siitä, kuinka paha oli tehnyt katsoa, kun ensin ne kivut vaan voimistuu ja yritän pysyä töissä ja työkykyisenä ja sitten joudun jäämään pois ja sitten taas se toisaalta miten mukava on nähdä että oon takaisin. H4

Myös Myllynevan (2025, 116) tutkimuksessa toiseutta kokeneet kertojat nimesivät yhdeksi merkittäväksi toiseuden kokemusta purkavaksi tekijäksi myötätunnon, ymmärryksen ja avoimuuden erilaisuutta kohtaan ja toisaalta kiinnostumisen, huomaamisen ja asian äärelle pysähtymisen merkityksen. Myös alla olevassa lainauksessa osallistuja koki merkittäväksi sen, että mainittuaan toiveestaan tehdä etätöitä, koska hänellä oli uusi suhde, esihenkilö ei vältellyt aihetta vaan tarttui siihen.

Että selkeästi hän on jossain vaiheessa tajunnut että mä oon homo niin se että se vielä erikseen otti puheeksi että se on super onnellinen mun puolesta [että on löytänyt kumppanin] H3

Myös Bergin ja kumppaneiden (2026, 56) tutkimuksessa tulee esille se, ettei sukupuoleen tai seksuaalisuuteen liittyviin aiheisiin tartuta ja vaikka konteksti on eri, kysymyksessä on tietyllä tavalla samankaltainen ilmiö. Erilaisuudesta puhuminen tai sen kohtaaminen koetaan syystä tai

toisesta hankalaksi. Taustalla voi olla esimerkiksi tiedon puute (Berg 2026, 56). Yksilön kyky reflektoida tiettyjen tilanteiden tai aiheiden herättämiä tunteita nähdään myös yhtenä toiseutta purkavana tekijänä (Myllyneva 2025, 116). Lisäksi, vaikka tutkimukseen osallistujalle toiminnan kohde näyttäytyi mahdollisuutena osallisuuteen, saattoivat toiminnan motiivit muille yhteisön jäsenille olla erilaisia. Toiminnan tavoite voi tilanteen toiselle osapuolelle olla esimerkiksi hyvän työntekijän pitäminen töissä, työilmapiirin parantaminen, lain noudattaminen tai oppimistulosten parantaminen.

4.4 Mahdollistavat apuvälineet ja ympäristön mukauttaminen

Välineet kuvastavat tässä tutkimuksessa konkreettisia esineitä tai asioita, joilla pyritään vaikuttamaan kohteeseen (Foot 2014, 331). Kolmelle tutkimukseen osallistuneelle erilaiset apuvälineet ja tehtävien mukauttaminen olivat merkittäviä osallisuuden mahdollistajia ja ne näyttäytyivät aineistossa usein yhdessä. Ne toimivat esimerkiksi mahdollisuutena pysyä omalla alalla erityistarpeista huolimatta. Samoin harrastuksen parissa pysyminen mahdollistui, koska harrastustoiminnan sisällä oli mahdollista vaihtaa roolia.

On huomioitu, että minkälaisia työtehtäviä, että minua ei laiteta esimerkiksi mihinkään – töröttämään edustamaan, koska minä en yksinkertaisesti pysty seisomaan niin kovinkaan montaa minuuttia paikallaan ilman että tulee ne kivut -- ja sitten työtuoleissa on huomioitu. H4

Mä pystyin saamaan sieltä uuden roolin ja olin sitten huoltajana mukana. Ja sitten vielä tuli ne kivutkin siihen. Niin silti vaikka -- oli erittäin iso liikuntarajoite ja oli paljon kipuja, niin silti mä pystyin olemaan heidän matkassa. H4

Toisesta maasta Suomeen muuttaneen osallistujan kokemuksessa toisen henkilön apu olennaisten asioiden kääntämisessä, osoittautui tärkeäksi, sillä yhteistä kieltä ei ollut. Kyläyhdistyksen toimintaan osallistuminen oli mahdollista niiden tehtävien kautta, jotka eivät vaatineet aktiivista kommunikointia suomen kielellä.

-- She said you can say in English, I can translate. So I said basically, I understand you're looking for someone, but i have no clue what for. And so she said, well, I'll explain to you. -- H1

For those village events, I would do the posters. H1

Myös monikanavaisen opetuksen hyödyntäminen koulussa toimi yhdelle osallistujalle oppimisen mahdollistavana välineenä.

Hän teki tosi paljon monikanavaista oppimista, me oikeasti tehtiin koulussa paljon kaikkea, piirrettiin ja laulettiin. Opeteltiin myös keskustelun kautta asioita. käytiin retkillä ja tehtiin fyysisiä juttuja silleen, että me tehtiin kaikkien aistien kautta sitä opettelua ja opiskelua. H2

Erilaisten välineiden avulla pyritään kohti lopputulosta, joka tässä tutkimuksessa tarkoittaa osallisuuden mahdollistumista. Välineet ovat ikään kuin linssejä, joiden läpi toiminnan kohdetta tarkastellaan. Ne mahdollistavat jotakin, mutta samalla rajaavat jotakin muuta ulos. (Foot 2014, 336.) Ilman tiettyjä välineitä, kuten sopivampaa työtuolia tai tehtävien mukauttamista osallistujat eivät olisi voineet olla osallisina toimintaan. Häyrysen (2014) oppimisympäristöjä ja oppilaan liikuntavammaa käsittelevässä tutkimuksessa todetaan, että liikuntavamma haastaa oppimisympäristön. Yksi ympäristöön liittyvä tekijä olivat oppimisen apuvälineet, jotka olivat välttämättömiä oppimisen ja osallisuuden kannalta. Myös Armila (2020) tarkastelee artikkelissaan erilaisten vammaisurheilussa käytettyjen välineiden merkitystä sosiaalisina välittäjinä ja erilaisten kehojen pääsynä osaksi urheilun toimintakenttää.

Toisaalta se, että tutkimukseen osallistuneet näkivät välineet ja mukauttamisen tärkeänä osana osallisuuden kokemusta, kertoo myös siitä millä tavoin vähemmistöt asemoituvat suhteessa valtaväestöön ja vallitsevaan kulttuuriin. Heidän osallisuutensa on sidoksissa siihen, millainen yhteisö ja resurssit ympärillä ovat. Armila (2020) toteaa tutkimuksessaan, että vammaisurheiluun kehitetyt välineet samalla häivyttävät vammaisten ja ei-vammaisten urheilijoiden välistä erottelua, mutta toisaalta myös ylläpitävät erilaisuuden representaatioita. On tilanteita, joissa apuväline on yksilölle välttämätön, mutta on myös paljon tilanteita, joissa yleisiä olosuhteita muovaamalla toiminta voisi olla saavutettavampaa useammalle henkilölle. Tästä hyvä esimerkki on edellä kuvattu monikanavaisen opetuksen hyödyntäminen.

4.5 Osallisuus on yhteinen vastuu

Työnjako kuvaa sitä, millaisia rooleja yhteisön jäsenillä on suhteessa tavoitteeseen ja tekijään. (Foot 2014, 333.) Tutkimukseen osallistuneille positiivisena näyttäytyi se, että oman osallisuuden eteen tehtävä työ ei ollut ainoastaan omalla vastuulla. Se, että vastuu moninaisuuden huomioimisesta on myös muilla kuin vähemmistöihin kuuluvilla henkilöillä itsellään, kasvattaa kokemusta siitä, että vähemmistöjen olemassaolo ja mahdolliset tarpeet tiedostetaan. Jokaisella osallistujalla oli positiivisia kokemuksia, jotka liittyivät tähän teemaan. Yksi osallistujista koki merkittäväksi esihenkilönsä tavan puuttua ”kahvipöytäkeskusteluihin”, joissa seksuaalisuudesta tai sukupuolista keskusteltiin perinteisten normien mukaisesti. Esihenkilö muistutti keskustelijoita siitä, että myös muunlaisia perhemuotoja on olemassa.

Uutisissa oli jostain seksuaalivähemmistöön liittyvästä, niin mun esihenkilö pysäytti keskustelun ja oli silleen: ”mutta voihan tällä tarkoittaa muutakin kuin että..” Se huomioi sen että ei aina tarkoiteta heteropareja. H3

Ja niitä on tapahtunut muutamia kertoja, että se keskustelu ei edes ollut semmoinen negatiivissävytteinen, mut se otti tarkoituksella huomioon sen [sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden] myös. H3

Toinen osallistuja kertoi kokemuksestaan autokoulussa ja siitä, miten autokoulun opettaja otti vastuuta lääkityksen vaikutuksesta ajokortin saamiseen, eikä asia jäänyt osallistujan itsensä vastuulle.

Hän ei mitenkään alentanut tai painanut minua siinä tilanteessa, vaan hän sanoi, että hän selvittää sen, että mun ei tarvitse selvittää, se on hänen työtehtävä. H2

Kolmas osallistuja kuvasi tärkeäksi osallisuutta mahdollistavaksi tekijäksi sen, että hänet kutsuttiin kyläyhdistyksen kokoukseen. Sen seurauksena hänelle mahdollistui tilaisuus tutustua paikallisiin ihmisiin.

We got a note in the box in the post saying, General Assembly of the village, that date, that address and we were thinking, okay.. we have never seen that kind of information before. Maybe now they feel like we're permanent, so maybe we're invited now. H1

Lisäksi hän koki tärkeänä erilaiset tavat, joilla kyläläiset osoittivat välittämistä.

When we went for the first time to that General Assembly and we met everyone, we met a man. -- he immediately said take my number. If you need anything, you can call me H1

One thing that appears to be very positive, is that some of those people, when they have hauki [kala] they call to give it for the dogs. -- And it's very frequent that we get fish delivered for the dogs from several neighbours. H1

Neljännen osallistujan kokemus tuli työpaikalta, jossa esihenkilö oli omasta aloitteestaan kysynyt, millaisia tarpeita hänellä on työnteon suhteen.

Kehityskeskusteluissa mitä nyt on ollut, niin niissä on kysytty mitä tarvitsee ja tarvitseeko jotain muokata. H4

Toisten yhteisön jäsenten vastuunotto ilmeni aineistossa normittavaan puheeseen puuttumisena, tiedon hankkimisen vastuuna, mukaan kutsumisena sekä tarpeiden kysymisenä. Kun tätä vertaa tutkimukseen osallistuneiden omaa toimintaa käsittelevään lukuun, ovat teemat hyvin samankaltaisia. Koska tutkimukseen osallistuneet kokivat merkittäväksi sen, että joku toinen on ottanut näistä asioista vastuuta, kertoo sen kääntöpuoli samalla, että usein nämä asiat voivat olla vähemmistöön kuuluvan henkilön itsensä vastuulla. Osallistava ympäristö tunnistaa ihmisten moninaisuuden ja pyrkii yhteistyön kautta kehittämään tilaa kaikille sopivaksi. Hyvinvointia vahvistava osallisuus luo mahdollisuuksia, kun taas hyvinvointia heikentävä osallisuus sulkee ulos (Salminen ym. 2021, 93). Se, ettei normatiivista puhetta haasteta yhdessä, vahvistaa kuvaa meistä ja muista. Aineistoesimerkkien kaltainen vastuunotto muiden yhteisön jäsenten toimesta taas luo kuvaa siitä, että koko yhteisö on vastuussa jokaisen siihen kuuluvan hyvinvoinnista.

Kun etuoikeutetussa asemassa olevat, eli valtaväestöä edustavat henkilöt, tiedostavat asemansa, heillä on valta puuttua ja vaikuttaa rakenteisiin, jotka ylläpitävät eriarvoisuutta. Valta tuottaa ulossulkemista, mutta samalla myös kuulumista. (Riitaoja 2008, 365-366.) Berg, Laiti, Marttila, Ossa ja Venäläinen (2026, 57-58) tutkivat sateenkaarinuorten kokemuksia kohtaamisista terveydenhuollossa ja ongelmallisiin ja onnistuneisiin kohtaamisiin liittyi myös vastuunoton näkökulma. Nuoret nimesivät ongelmallisiksi tilanteet, joissa he joutuivat “kouluttamaan” ammattilaisia sateenkaarevuutta koskevista teemoista, jotta ammattilainen voisi ymmärtää heidän kokemustaan. Onnistuneissa kohtaamisissa taas ammattilaiset kuuntelevat nuoria ja heidän tietämystään ja pyrkivät omatoimisesti kasvattamaan omaa tietämystään.

4.6 Haastetut normit

Säännöt ja normit toimivat ikään kuin raameina sille, mikä toimintajärjestelmän sisällä on mahdollista (Sannino & Engeström 2018, 45). Tutkimukseen osallistuneiden kertomuksissa käsiteltiin erityisesti normeja, jotka heijastuvat ihmisten asenteisiin ja oletuksiin. Osallisuuden kokemus syntyi siitä, että vallitsevaa normia haastettiin jonkun yhteisön jäsenen toimesta.

Koulumaailmassa sen ajan normeja alakoulussa haastanut opettaja jäi eräälle osallistujalle erityisen positiivisesti mieleen.

Minusta oli kiva, että sain mennä erityisopettajalle lukemaan, koska mie osasin lukea, niin se että ajatellaankin toisinpäin, että se ei ole aina ne ketkä on jäljessä siitä opetuksesta niin ne menee sitten sinne. Minä en häirinnyt muita, kun olin siellä pienessä ryhmässä ja sain tehdä omaa juttua. Minusta tuommoiset jutut on parhaita että ei huomioitaisi aina sitä erilaisuutta siitä näkökulmasta, että sen täytyy olla haaste tai ongelma, vaan se voi olla myös toisin päin, että miten sitä voisi hyödyntää. H2

Lisäksi opettajan asenne ja ammattitaito antoivat osallistujalle lähtökohdat siihen, millä tavoin hän ajattelee, että ihmisiä tulisi kohdata.

Mulle tulee enemmän mieleen vaan kaikkia epäkohtia, koska mulla on niin hyvä se alaste opetus ja kohtaaminen ja se, että miten on myös ryhmäytetty ihmisiä ja miten muutkin lapset on opetettu kohtaamaan erilaisuutta, niin se on ollut se minun oletusarvo ihmisenä, niin sen takia tää maailma tuntuu olevan, ehkä erityisen paljon rikki. H2

Salminen ja kumppanit (2021, 93) kuvaavat, että ihmisten kohtaaminen ongelmakeskeisesti luo ulossulkevia osallisuuden kehiä. Ongelmakeskeinen kohtaaminen tarkoittaa, ettei ihmisten tarpeet ja annettu tuki täysin kohtaa, eikä näin tuota hyvinvointia. Se, miten erilaisuutta tuotetaan ongelmana tai haasteena myös esimerkiksi opettajien asenteissa, vaikuttaa henkilön kuulumisen tunteeseen ja kasvattaa toiseuden kokemusta (Myllyneva 2025, 70-71.) Tässä tutkimukseen osallistuneen kokemuksessa taas opettaja näki muutakin kuin haasteet ja mahdollisti kokemuksen

useampiin erilaisiin ryhmiin kuulumisesta luokan sisällä. Tämänkaltaisen ajattelu- ja asennemaailman muutos liittyy myös inklusiivisen kasvatuksen malleihin, joiden keskiössä on kaikkien oppijoiden oppimisen ja osallistumisen esteiden poistaminen ja moninaisuuden huomioon ottaminen. Kuitenkin, vaikka muun muassa opettajankoulutuksessa inklusiiviset teemat ovat melko paljon esillä, inklusiivinen kasvatus liitetään jossain määrin edelleen erityisopetuksen tehtäväksi, eikä sitä nähdä koko koulun toimintakulttuurina, jossa myös opettajan asenteilla on merkittävä rooli. (Pulkkinen, Pirttimaa & Viitala 2024, 526-528, 535.)

Normit näyttäytyivät aineistossa myös oletuksina ja stereotyyppien haastamisena. Yhden osallistujan työpaikan anonyymi hyvinvointikysely, jossa sukupuolen valintaan oli annettu useampia vaihtoehtoja kuin vain kaksi, antoi hänelle tilan näkyä omana itsenään. Kyselyn seurauksena hän huomasi, että esihenkilö kiinnitti enemmän huomiota seksuaali- ja sukupuolinormeja ylläpitävään puheeseen.

Tuli siis joku henkilöstön hyvinvointikysely ja kysyttiin ikää ja sukupuolta ja sitten mä laitoin siihen että muu ja se oli eka kysely mihin mä itse ikinä edes laitoin että muu. H3

Huomasin, että sen jälkeen kun se kyselytulos on tullut, näin mä sen oon tulkinnut, että hän huomioi sen, että meidänkin porukassa joku voi kuulla nämä asiat omakohtaisesti.

H3

Myös Berg ja kumppanit (2026, 59) toteavat tutkimuksessaan, että sateenkaarinuoret kokivat positiivisena sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisen lomakkeissa. Se välittää viestiä siitä, että heidän itsemäärittelyään kunnioitetaan ja he ovat tervetulleita omana itsenään. Tutkimukseen osallistuneen tilanteessa anonyymiin kyselyyn vastaaminen johti siihen, että moninaisuutta huomioitiin työpaikalla eri tavalla kuin aiemmin. Kysely toimi siis myös välineenä sille, että moninaisuus tuli esille kyseistä yritystä koskettavana asiana. Tämä kuvastaa hyvin sitä, miten normeihin perustuvat oletukset ovat usein lähtökohta sille, miten toimimme.

Toisaalta tärkeä kysymys on se, milloin sukupuolen mukainen luokittelu on ylipäättään tarpeellista. Se perustuu ihmisten kokemusten erotteluun sen mukaan, mitä sukupuolta he ovat. Hyvinvointia

kartoittavassa kyselyssä voi olla tärkeää selvittää, kokeeko joku ryhmä suhteessa olonsa huonommaksi kuin toinen, mutta samalla se myös pitää yllä eroihin perustuvaa luokittelua. Toiseus voi kantaa sisällään ristiriitaisiakin merkityksiä (Löytty 2005, 12) ja kuten Myllynevan (2025, 91) tutkimuksessa todetaan, osalle toiseuden kokemus näyttäytyy myös myönteisenä erottumisena joukosta.

Suomeen muualta muuttaneella osallistujalla oli tietynlaisia oletuksia siitä, millaisia suomalaiset ovat, mutta vastoin odotuksia paikalliset olivat kiinnostuneita kylän uusista asukkaista.

When we arrived, of course we had heard stuff about Finns and that they don't come to you so easily, that they're not so talkative and friendly but what turned out to be is that we were there in our home and some people would come say oh hi, I'm just coming. I heard the house was bought by someone. I just come here to see who it is. H1

Maahanmuuttoa ja kotoutumista koskevissa keskusteluissa puhutaan kotoutumisen kaksisuuntaisuudesta ja molemminpuoleisuudesta, mikä tarkoittaa maahanmuuttajien ja kantaväestön yhteistä vastuunkantoa kielenoppimisesta ja integraatiosta. Kuitenkin Lehdon (2023, 211) tutkimuksen perusteella maahanmuuttajien omassa näkökulmassa korostuu maahanmuuttajan velvoite opetella kieltä, sekä ulkopuolelta tulevat odotukset kielen oppimisesta. Kielitaito näyttäytyy maahanmuuttajille osoituksena vastavuoroisuudesta, jota heidän täytyy osoittaa suomalaista yhteiskuntaa kohtaan. Vaatimukset tai velvoitteet eivät kuitenkaan ulotu kantaväestöön, eikä kantaväestön tarvitse erikseen osoittaa haluaan kuulua yhteiskuntaan. Osallisuus kiinnittyy siis velvollisuuteen toimia kielellisten normien mukaisesti. Tämä paikallisten osoittama ele halusta tavata ja tutustua ilman odotuksia, avaa väyliä myös muun kuin kielitaidon kautta rakentuville osallisuuden kokemuksille ja samalla rikkoo normia maahanmuuttajien kielellisistä velvollisuuksista osallisuuden ehtona, kuitenkin kieltämättä kielitaidon tärkeyttä osallisuuden edistäjänä.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

5.1 Keskeiset havainnot ja tulosten merkitys

Ensimmäinen alatutkimuskysymys oli, mistä vähemmistöön kuuluvien henkilöiden positiiviset osallisuuskokemukset syntyvät. Kokemukset sijoittuivat eri arjen ympäristöihin: kyläyhteisöön, työpaikalle, kouluun, lääkäriin ja harrastusympäristöön. Positiivinen kokemus syntyi, kun osallisuus mahdollistui kyseisessä ympäristössä. Osallisuuden kokemus liittyi usein sosiaaliseen kuulumisen tunteeseen (Salminen ym. 2021, 86), eli siihen, että henkilö kokee kuuluvansa yhteisöön sellaisena kuin on. Tavat, joilla tämä mahdollistui, olivat pääasiassa vuorovaikutustilanteissa syntyviä. Erityisesti yksilönä kohtaaminen ilman stereotyyppisiä oletuksia koettiin tärkeänä. Lisäksi se, että muutkin yhteisön jäsenet ottivat vastuuta osallisuuden mahdollistumisesta, oli merkittävää kaikille tutkimukseen osallistuneille. Positiiviseen vuorovaikutukseen liittyi myös muiden yhteisön jäsenten asenne ja suhtautuminen, joka muodostui ennakkoluulottomaksi ja avoimeksi.

Myös fyysiset muutokset ympäristössä tekivät osallisuuden mahdolliseksi osallistujien kertomuksissa. Työhyvinvointikyselyssä sukupuolineutraali vaihtoehto ”muu”, mahdollisti näkymisen omana itsenään ja anonyymien kyselyn seurauksena työyhteisössä toteutettiin muitakin moninaisuutta huomioivia toimia. Ympäristön fyysiset muutokset, kuten työvälineiden tai toiminnan mukauttaminen toimivat myös useammassa kokemuksessa osallistumisen mahdollistajina. Näissä kokemuksissa on kyse sosiaalisen ulottuvuuden lisäksi myös fyysisen osallisuuden toteutumisesta. Lisäksi osallistujat toivat ilmi myös oman aktiivisen toiminnan merkityksen, joka usein oli merkittävä tekijä positiivisten osallisuuskokemusten muodostumisessa.

Toisen alakysymyksen avulla kiinnitin positiiviset kokemukset kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian osa-alueisiin (tekijä, kohde, yhteisö, välineet, työnjako ja säännöt). Tekijää kuvastivat oman toiminnan merkitystä kuvaavat kokemukset. Kohdetta kuvasin eri ympäristöissä koettujen, osallisuuden mahdollistumisten herättämien tunteiden ja joukkoon kuulumisen kokemuksen kautta. Yhteisön toimintaa ilmensivät erilaiset positiivisena koetut kohtaamisen muodot. Välineitä, joilla

osallisuus mahdollistui olivat erilaiset ympäristön mukauttamiseen liittyvät asiat. Työnjakoa ja erityisesti sen muutosta kuvasivat osallistujien kokemukset siitä, ettei vastuu osallisuuden edistämisestä ole vain heillä itsellään. Sääntöihin liitin normeja, oletuksia ja asenteita haastavat teot.

Näiden kahden alakysymyksen avulla muodostin vastauksen pääkysymykseen, joka oli selvittää, miten kulttuurihistoriallinen toiminnan teoria selittää positiivisia osallisuuskokemuksia. Tulokset havainnollistavat, miten osallisuuskokemukset kietoutuvat osaksi yhteisön toimintaa. Toimintajärjestelmän kautta tarkasteltuna osallisuuskokemukset näyttävät myös niiden kääntöpuolen, sen todellisuuden jossa toiseuden ja ulkopuolisuuden kokemuksia syntyy päivittäisissä tilanteissa. Toiminnan teorian viitekehyksessä kokemukset heijastavat vallitsevaa kulttuuria ja sitä, millaisia asioita tulisi vahvistaa osallisuuden esteiden poistamiseksi.

Tekijä, eli vähemmistöön kuuluva henkilö muodostuu aktiiviseksi, omaa osallisuuttaan tavoittelevaksi ja puolustavaksi henkilöksi, jolla on vähemmistöryhmänsä näkökulmasta useita ulkopuolisuuden ja syrjinnän kokemuksia. Arkiset ympäristöt kohteena kertovat, että osallisuuden kokemuksia (kuten sitä kautta myös ulkopuolisuuden kokemuksia) syntyy päivittäisissä tilanteissa ja moninaisuus on läsnä kaikkialla, missä on ihmisiä. Tarkastelin kokemuksia osallisuuden kehät-mallin avulla. Salminen (2021, 87) toteaa, että osallisuus rakentuu osallisuuden kehien (sosiaaliset suhteet, kohtaamisen instituutiot ja yhteiskunnan jäsenyys) välisessä vuorovaikutuksessa ja on siten hyvin tilannesidonnaista ja moniulotteista. Lisäksi jokaisella tasolla tulee huomioida ympäristön tarjoamat mahdollisuudet osallisuuteen. Tutkimukseen osallistuneiden kertomuksissa positiiviset kokemukset syntyivät usein tilanteissa, joissa he olivat näennäisesti osa yhteisöä ja osallistuivat, mutta todellinen osallisuuden kokemus syntyi, kun muutkin yhteisön jäsenet toimivat vähemmistöryhmien olemassaolon ja tarpeet huomioiden tai ympäristöä muokattiin tarvittavalla tavalla.

Tavat, joilla osallisuuden kokemus saavutettiin, kiinnittyvät tiettyihin toimintajärjestelmän osa-alueisiin, mutta ovat silti samalla vuorovaikutuksessa keskenään. Kun kokemuksia tarkastelee yhdessä, toiminnan taustalla vaikuttavana tekijänä korostuu normien ja oletusten merkitys siihen, miten ympäröivää maailmaa tulkitaan ja ihmisiä kohdataan. Toimintajärjestelmän näkökulmasta

säännöt ja normit ovat ikään kuin kehykset, jotka ohjaavat ja rajoittavat toimintaa (Sannino & Engeström 2018, 45). Osallistujien kokemukset yksilönä kohtaamisesta, toiminnan tai välineiden muokkaamisesta sopivaksi ja toisten yhteisön jäsenten vastuunotosta antavat konkreettisia esimerkkejä siitä, millä tavoin näitä normeja ja oletuksia voi haastaa ja samalla luoda uusia normeja, uusia mahdollisuuksia toimintajärjestelmän sisällä. Osallisuuden kokemukset syntyvät päivittäisissä kohtaamisissa ja teoissa. Niinpä vallitsevat normitkin kulkevat mukana näihin kaikkiin tilanteisiin.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että moninaisuus voidaan nähdä osana monenlaisia ympäristöjä ja yhteisöjä. Tutkimukseni tulokset tuovat näkökulmia erityisesti kuulumisen tunteen kasvattamiseen ja osallisuuteen joukkoon kuulumisen kokemuksena. Tulokset ovat yhteneviä myös aiemman tutkimuksen kanssa. Korkiamäki ja Määttä (2025, 53) toteavat, että perusteita kuulumiselle ovat vastuunotto, yhteinen päämäärä, erot ylittävän yhdistävän tekijän löytyminen, halu toimia yhteisön hyväksi ja kokea kuulumista sitä kautta. Korkiamäki ja Määttä (2025, 53) toteavat myös, että ”kuulumisen ja osallisuuden kokemuksen rakentuminen on mahdollista erilaisista näkemyksistä, tarpeista, lähtökohdista ja päämääristä huolimatta.” Myös Myllyneva (2025) tuo esille tutkimukseni tuloksia vastaavia toiseutta purkavia keinoja koulumaailmassa, kuten ympäristön muokkaaminen ja kohtaamisen merkitys.

Tutkimukseni tarkasteli samanaikaisesti useampien vähemmistöryhmiin kuuluvien henkilöiden kokemuksia useissa erilaisissa ympäristöissä. Se, etten tutkimuksessani keskittynyt tiettyyn ryhmään ja tiettyyn kontekstiin, tarjoaa kiinnostavan näkökulman siihen, että eri ryhmien positiivisia osallisuuskokemuksia yhdistävät useat tekijät. Tämä vahvistaa myös aiemmin lainaamaani Korkiamäen ja Määtän (2025, 53) toteamusta siitä, että osallisuuden kokemuksen rakentuminen on mahdollista erilaisista lähtökohdista huolimatta. Vähemmistöryhmien erityispiirteet tai niiden väliset erot eivät suoraan muodostu osallisuuden kokemuksia määritteleviksi tekijöiksi, vaan keskiössä on enemmänkin se, että erot muodostuvat kokemuksissa osaksi yhteisön toimintaa. Osallisuustyön ei tulisi kasvaa toiseutta ylläpitävien käsitysten, kuten kategoriaperustaisen kuulumisen päälle. Kategoriaperustainen kuuluminen (Calhoun 1999, 220) nojaa oletettuun samanlaisuuteen, ja usein kategoriat voivat olla ulkoa päin tuotettuja, jolloin esimerkiksi toisesta maasta Suomeen muuttanut henkilö nähdään ainoastaan ”pakolaisena”, vaikka

hän itse saattaisi kokea olevansa “tavallinen nuori” ja toivovansa myös, että tulisi nähdyksi sitä kautta (Korkiamäki & Määttä 2025, 47).

Tutkimukseni tulokset ottavat siis osallisuuskeskusteluun kantaa myös intersektionaalisuuden näkökulmasta. Intersektionaalisuus perustuu ajatukseen siitä, että ihmisen asemaan yhteiskunnassa vaikuttaa useampi sosiaalinen kategoria (Heino 2023, 60). Useat eri vähemmistöön kuuluvien henkilöiden positiivisia kokemuksia rakentaneet elementit olivat yhteisiä, huolimatta siitä että tausta on erilainen. Niinpä tietyt käytännöt, kuten yksilönä kohtaaminen ja oletusten haastaminen voivat vähentää toiseuden kokemusten kasaantumista. Ehkä ratkaisu ei ole löytää keinoja osallistaa jokainen ryhmä erikseen osaksi jotakin yhteisöä ja toimintaa, joka on olemassa tietynlaisena, vaan pyrkiä luomaan sellainen yhteisö, jossa erot eivät ole este.

5.2 Tutkimuksen luotettavuus, rajoitukset ja oma oppimisprosessini

Tutkimukseni luotettavuutta kasvattaa se, että olen perustellut tekemäni valinnat huolellisesti ja pyrkinyt kuvaamaan tutkimusprosessini mahdollisimman tarkasti ja avoimesti. Olen myös pohtinut ja huomioinut tutkimuksessani eettisiä kysymyksiä. Tutkimusta ohjaa eettinen sitoutuneisuus ja tutkimusetiikka näyttäytyy tutkimustoiminnan eettisenä tarkasteluna, mutta myös metodologisena näkökulmana siinä mielessä, että olen tarkastellut tutkimuksessa tehtyjä valintoja myös moraalisesta näkökulmasta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 114-115).

Tutkijan suhde tutkittavaan aiheeseen vaikuttaa tulokulmaan ja siihen, millaisiin asioihin katse tarkentuu (Heikkinen & Huttunen 2026, 258). Se, että aihe koskettaa henkilökohtaisella tasolla, on motivoinut aiheen valintaa ja tutkimusasetelman muovautumista. Omakohtaiset kokemukset ovat vaikuttaneet esimerkiksi siihen, minkä tyyppisiä kokemuksia halusin tarkastella tutkimuksessani. Kokemukseni ovat herkistäneet tunnistamaan tietynlaisia tilanteita ja kasvattaneet kiinnostustani aiheeseen. Myös opintoni erityisluokanopettajaksi valmistavassa koulutuksessa ovat luoneet tietopohjan ja viitekehyksen sille, millä tavoin tarkastelen maailmaa ja sen eriarvoisuuden kysymyksiä.

Tutkimukseni yleistettävyyteen vaikuttaa merkittävästi aineiston pieni koko. Lisäksi on huomioitava, että ne, jotka tutkimukseeni osallistuivat, edustavat vain pientä joukkoa siitä kirjosta, jota erilaiset vähemmistöryhmät pitävät sisällään. Vastaukset olisivat voineet olla hyvin erilaisia riippuen siitä, minkälaisessa ympäristössä henkilö elää, millaisia tarpeita hänellä on ja esimerkiksi se, millaista etnistä taustaa henkilö edustaa, voi merkittävästi vaikuttaa siihen, millaisia oletuksia häneen kohdistuu (Riitaoja 2008, 355). Aineiston näkökulmasta on tärkeää pohtia myös sitä, keille tutkimukseen osallistuminen on mahdollista ja ketkä jäävät saavuttamatta. Kuten Tammelin, Alakärppä ja Pirskanen (2025, 268) toteavat, ei kaikkein haavoittuvaisimmassa asemassa olevia välttämättä tavoiteta osallistumaan tutkimuksiin. Vähemmistöt eivät myöskään ole yhtenäisiä ryhmiä, eikä tutkimukseen osallistuneiden kokemuksia voi yleistää koskemaan jokaista vähemmistöön kuuluvaa henkilöä. Olen kuitenkin pyrkinyt tuomaan erilaisia näkökulmia tarkasteluun aiemman aiheesta tehdyn tutkimuksen kautta laajentaakseni kokonaiskuva. Lisäksi aiemmassa tutkimuksessa esille tulleet havainnot tukevat tämän tutkimuksen tuloksia ja siten vahvistavat niitä.

Useampi tutkimukseen osallistunut ilmaisi, ettei positiivisen kokemuksen löytyminen ollut helppo prosessi ja he tarvitsivat kohtalaisen paljon esimerkkejä ja tarkennusta, kunnes kokivat ymmärtävänsä, millaisia asioita tutkimustani varten etsin. Asetelmasta teki haastavan mahdollisesti se, että tutkimukseeni sopivat kokemukset olisivat voineet olla hyvin arkipäiväisiä, lähes huomaamattomia asioita. Tällaisia voi olla vaikea muistaa tai niitä ei välttämättä nähdä jakamisen arvoisina. Lisäksi erilaisia oletuksia ja ennakkoluuloja kohtaavat henkilöt voivat olla jo hyvin tottuneita siihen, että tiettyjä asioita ei huomioida, eivätkä välttämättä tunnista näitä tilanteita.

Lähtökohtaisesti pyrin mahdollistamaan haastattelutilanteen, jossa osallistuja saa jakaa ensin valitsemansa kokemuksen kokonaisuudessaan ja sen jälkeen kysyn tarkentavia kysymyksiä. Koska yksittäistä kokemusta oli osalle osallistujista vaikea nimetä, jakoivat he useita pieniä kertomuksia ja osa niistä tuli mieleen vasta haastattelun aikana, vuorovaikutuksellisen keskustelun seurauksena. Oma roolini tutkijana vaikutti jollakin tasolla siihen, millaisia kertomuksia tutkimukseen osallistuvat jakoivat, eikä osaa kokemuksista olisi käynyt ilmi ilman keskustelua, jota haastattelutilanteessa käytiin. Vuorovaikutuksellinen haastattelutilanne kuitenkin vaikutti positiivisesti siihen, että osallistujien mieleen muistui tapahtumia, joita ei ollut muistanut

aikaisemmin aihetta miettiessään. Toisaalta se, millaisiin asioihin tutkimukseen osallistuneiden kertomuksissa tartuin, johdatteli varmasti kertomuksia tiettyyn suuntaan. Koska osallistujat löytyivät henkilökohtaisen sosiaalisen median profiilini kautta jaetun posterin avulla, ovat kaikki osallistujat minulle jollakin tasolla tuttuja. Tämä on voinut vaikuttaa siihen, millaiseksi haastattelutilanne muodostuu. Se, että haastattelija on tuttu, on mahdollisesti madaltanut kynnystä osallistua tutkimukseen ja kysyä tarkentavia kysymyksiä.

Toisin kuin ajattelin, ei positiivisen kokemuksen nimeäminen ollut osallistujille helppoa. Erilainen lähestymistapa haastatteluun olisi voinut antaa mahdollisesti enemmän näkökulmia aiheeseen, mutta toisaalta aineistoni sisältö tuki tutkimukseni tavoitetta hyvin. Tutkimukseni aineiston tarkastelu CHAT:in linssin läpi kohdisti näkökulman kokemusten yhteiskunnalliseen merkitykseen ja siten vahvisti tutkimukseni tavoitetta. CHAT:in hyödyntäminen on kuitenkin mahdollista usealla eri tavalla, toimintajärjestelmien monitulkintaisuuden vuoksi. Jokaisen osallistujan kertomusta voisi tarkastella erikseen ja luoda niistä omat toimintajärjestelmänsä, tai tarkastella toimintajärjestelmää kertomusten eri tekijöiden näkökulmasta. Tapa jota hyödynsin, ei ole ainoa ja siten antaa vain yhden näkökulman kokonaisuuteen.

Tutkimuksen teko on opettanut minulle tutkijana erityisesti siitä, miten teoreettinen ja metodinen viitekehys vaikuttaa tutkimuksen kulkuun ja näkökulmaan. Teorian syvällinen ymmärtäminen ja soveltaminen vaatii sinnikkyyttä ja toisaalta rohkeutta tehdä valintoja. Myös oman roolini vaikutus tutkimusasetelmaan, tutkimuksen aikana tehtyihin valintoihin ja tapoihini tulkita aineistoa ja lähdekirjallisuutta herätti minussa paljon ajatuksia. Tutkimuksen tekoon liittyy paljon eettisiä ja moraalisia kysymyksiä ja erityisesti sensitiivisiä aiheita tarkasteltaessa niiden merkitys korostuu.

Osallisuuskeskustelu on monipuolista ja sen sisällä on käsitelty useita eri näkökulmia. Positiivinen näkökulma lähestyy aihetta onnistumisten kautta, kuitenkin sulkematta silmiä todellisilta haasteilta ja niiden olemassaololta. Tammelin, Alakärppä ja Pirskanen (2025, 271) tarkastelevat osallisuutta sosiaalityön kentällä, ja he toteavat, että osallisuustyö edellyttää tiivistä ja laajaa yhteistyötä eri toimijoiden välillä ja rakenteet, jotka mahdollistavat tämän. Positiivinen näkökulma tutkimuksissa voisi kasvattaa motivaatiota kehitystyöhön ja toisaalta luoda yhteyksiä eri toimijoiden välille onnistumisten kautta. Lisäksi osallisuustyö on mielestäni myös tutkimuksen

teon tarkastelua osallisuuden näkökulmasta. Millaista todellisuutta tutkija luo tutkimuksensa asetelmalla? Ketkä saavuttavat uuden tiedon ja saavat mahdollisuuden osallistua sen tuottamiseen?

Moninaisuus on läsnä kaikkialla, missä on ihmisiä. Siksi osallisuustyötä ei voi ajatella erillisenä toimintana, vaan ennemminkin arvomaalimana ja linssinä, jonka läpi maailmaa tarkastelee. Osallisuuden kysymykset ovat läsnä kaikessa vuorovaikutuksessa ihmisten välillä. Ihmiset kuuluvat elämänsä aikana useisiin erilaisiin ryhmiin ja varmasti lähes jokaisella on kokemuksia ulkopuolisuudesta tai siitä, ettei tule nähdä täysin omana itsenään. Kokemukset voivat olla hyvin tilanne- ja paikkakohtaisia. Nämä asetelmat kuuluvat osittain elämään, mutta yhteiskunnassamme toistuvat toimintamallit, asenteet ja rakenteet aiheuttavat päivittäisiä toiseuden kokemuksia tietyille ihmisryhmille, eikä kyse ole vain ulkopuolisuuden tunteesta, vaan systemaattisesta ulkopuolelle jäämisestä. Ne, jotka kuuluvat samanaikaisesti useampaan vähemmistöryhmään, kokevat syrjintää moninkertaisesti useammasta eri näkökulmasta. Nämä kokemukset voivat vaikuttaa voimakkaasti henkilön kokemukseen osallisuudestaan sekä arvostaan osana yhteisöjä. Sitä kautta ne ovat yhteydessä myös mielenterveyteen ja hyvinvointiin. Tutkimukseeni osallistuneiden kokemukset kuvastavat, miten pienetkin asiat voivat olla merkittäviä. Toivon, että tutkimukseni avartaa käsitystä siitä, miten monin tavoin osallisuuden kysymykset koskettavat eri marginaaleihin kuuluvia henkilöitä ja miten jokainen voi osaltaan luoda yhteisöä jonka moninaisuus tunnustetaan.

Lähdeluettelo

Ahmad, A. (2020). When the name matters: An experimental investigation of ethnic discrimination in the Finnish labor market. *Sociological inquiry*, 90(3), 468-496.

<https://doi.org/10.1111/soin.12276>

Artemjeff, P., & Sheikh, L. (2023). Esiselvitys rakenteellisesta syrjinnästä: Syrjinnän tunnistaminen ja seuraaminen yhteiskunnan eri osa-alueilla. *Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita* 2023:27. Valtioneuvosto.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165023/OM_2023_27_SO.pdf?sequence=1

Armila, P. (2020). Laatikkopyöriä ja juoksuvöitä: Apu- ja urheiluvälineet vammaisurheilun sosiaalisina välityksinä. *Sosiologia*, 57(2), 21-222.

Berg, P., Laiti, M., Marttila, K., Ossa, A., & Venäläinen, S. (2026). Sateenkaarinuorten kokemukset kohtaamisista mielenterveyden ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa cisheteronormatiivisuuden näkökulmasta. *Psykologia*, 61(1), 48-66.

Calhoun, C. (1999). Nationalism, political community and the representation of society: Or why feeling at home is not a substitute for public space. *European Journal of Social Theory* 2(2), 217–231. <https://doi.org/10.1177/136843199002002005>

Foot, K. A. (2014). Cultural-historical activity theory: Exploring a theory to inform practice and research. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 24(3), 329-347.

<https://doi.org/10.1080/10911359.2013.831011>

Grimalt-Álvaro, C., & Ametller, J. (2021). A cultural-historical activity theory approach for the design of a qualitative methodology in science educational research. *International Journal of Qualitative Methods*, 20. <https://doi.org/10.1177/16094069211060664>

Heikkinen, H. L. T., Huttunen, R. (2026). Tieteenfilosofiaa ihmistieteilijöille.

Teoksessa Heikkinen, H. L. T. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 1, Teoreettisia lähtökohtia ja määrällisiä lähestymistapoja* (6., uudistettu painos.). (s. 33-51). Santalahti.

Heikkinen, H. L. T. (2018) Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Valli, R., & Aaltola, J. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5., uudistettu ja täydennetty painos.). PS-kustannus.

Heikkinen, H. L. T., Huttunen, R. (2026). Luotettavuus laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa Heikkinen, H. L. T. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Laadullisia lähestymistapoja* (6., uudistettu painos.). (s. 258-276). Santalahti.

Heikkinen, H. L. T., Keränen-Pantsu, R. Narratiivinen eli kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Heikkinen, H. L. T. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Laadullisia lähestymistapoja* (6., uudistettu painos.). (s. 216-239). Santalahti.

Heino, E. (2023). Intersektionaalisuus sosiaalityössä – Systemaattinen kirjallisuuskatsaus. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 31(1), 60-79. <https://doi.org/10.30668/janus.115587>

Hermanoff, A. (2016). *"Mukava mennä iloisella mielellä": Narratiivinen tutkimus kehitysvammaisten nuorten toisen asteen opinnoista*. Lapin yliopisto.
<http://www.urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-890-9>

Hill Collins, P., & Bilge, S. (2020). *Intersectionality* (2nd edition.). Polity Press.

Hänninen, Vilma. (2018). Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Valli, R., & Aaltola, J. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5., uudistettu ja täydennetty painos.). PS-kustannus.

Ibsen, M. F. (2024). Domination, social norms, and the idea of an emancipatory interest. *Constellations (Oxford, England)*, 31(2), 160-173. <https://doi.org/10.1111/1467-8675.12674>

Kanner, A., Koivunen, A., Era, R., Janicki, M., & Mäkelä, E. (2024). Keiden tasa-arvo tai yhdenvertaisuus? Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kielet uutisjournalismissa 1999-2018. *Yhteiskuntapolitiikka*, 89(1), 5-17. <http://hdl.handle.net/10138/578826>

Kajamaa, A., Tuunainen, J., Hyrkkö, S. & Cornér, T. (2023). Rajanylitykset ja ekspansiivinen oppiminen asiantuntijaorganisaatioissa: esimerkkeinä kolme muutoslaboratoriota. *Kasvatus* 54 (3), 206–220.

Kärki, A., Kokko, M., Paavilainen, E., & Kylmä, J. (2025). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistönuorten kokeman vähemmistöstressin yhteys heidän itsetuhoisuuteensa – systemaattinen katsaus. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 62(4), 2. <https://doi.org/10.23990/sa.146619>

Kivistö, M. (2014). *Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen: Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä*. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-751-3>

Korkiamäki, R., & Määttä, T. (2025). Sosiaalityö yhteisöllisen osallisuuden, kuulumisen tunteen ja solidaarisuuden edistäjänä. Teoksessa Pirskanen H., Tammelin M., Alakärppä O., & Mänttärin van der Kuip M. (toim.), *Osallisuus sosiaalityössä*. Tampere University Press. 43-61. <https://doi.org/10.61201/ff8fj169>

Lasanen, M. (2017). *”Ei tarvi pelätä, että ois erilainen”*: Etnografinen tutkimus pohjoissuomalaisten kuulovammaisten lasten vertaistukiryhmätoiminnasta. Lapin yliopisto. <http://www.urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-005-0>

Lehto, L.-M. (2023). Kieli ja osallisuuden eri ulottuvuudet Suomessa asuvien ulkomaalaistaustaisten diskursseissa. Teoksessa Hynninen, N., I. Herneaho, E. Sippola, J. Isosävi & M. Yang (toim.) *Kieli ja osallisuus – Språk och delaktighet – Language and participation*. (s. 194–223). AFinLAn vuosikirja 2023. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 80. Jyväskylä. <https://doi.org/10.30661/afinlavk.127115>

Lehtonen J, Majlander S, Sares-Jäske L, Jehkoi A, Luopa P. (2024). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien 8.- ja 9.-luokkalaisten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2019–2023. *Tutkimuksesta tiiviisti* 13/2024. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-279-2>

Lémonie, Y., Grosstephan, V., & Tomás, J. (2021). From a sociological given context to changing practice: transforming problematic power relations in educational organizations to overcome social inequalities. *Frontiers in psychology*, 11, 608502. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.608502>

Lepola, O. (2018). *Koko ajan jännittyneenä: Moniperusteinen syrjintä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kokemana*. Oikeusministeriö. <http://www.urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-729-8>

Lund, Virpi, Juujärvi, Soile. (2023). Monipaikkaisen digituen ristiriidat ja ekspansiivinen oppiminen yhteisöpajoissa. *Kasvatus* 54(3), 221–236.

Löytty, O. (2005). Toiseuttamista ja tilakurittomuutta. Teoksessa Löytty, O. (toim) *Rajanylityksiä: Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*. (s. 7-22). Gaudeamus.

McLeay, R., Powell, D., & Cohen, B. M. Z. (2024). Young people's voices on emotions: A narrative inquiry. *International journal of qualitative studies in education* 37(2), 342-357. <https://doi.org/10.1080/09518398.2023.2233945>

Mertova, P., & Webster, L. (2019). *Using narrative inquiry as a research method: an introduction to critical event narrative analysis in research, teaching and professional practice* (2nd ed.). Routledge.

Myllyneva, S. (2025). *Häiritsevä, tavoiteltu ja kaipaava erottuminen: Narratiivinen tutkimus toiseuksien monimuotoisuudesta ja purkamisesta koulukokemuksissa*. Lapin yliopisto.

Nattheeraphong, A., Snodin, N., Bumrungsalee, I. (2026). Negotiating belonging and agency: LGBTQ students' identity construction and inclusivity in diverse cultural and intercultural contexts. *Journal for Multicultural Education*, 20(3), 372-388. <https://doi.org/10.1108/JME-09-2025-0243>

Pirskanen, H., Tammelin, M., Alakärppä, O., & Mänttari-van der Kuip, M. (2025, toim.) *Osallisuus sosiaalityössä*. Tampere University Press. <https://doi.org/10.61201/tup.1037>

Postholm, M. B. (2019). *Research and development in school: Grounded in cultural historical activity theory*. Brill | Sense. <https://doi.org/10.1163/9789004410213>

Raivio, H., & Karjalainen, J. (2013). Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Teoksessa T. Era (toim.), *Osallisuus: Oikeutta vai pakkoa?* (s. 12-34). Jyväskylän ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-830-280-6>

Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. SAGE.

Riitaoja, A. (2013). *Toiseuksien rakentuminen koulussa: Tutkimus opetussuunnitelmista ja kahden helsinkiläisen alakoulun arjesta*. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7876-7>

Pulkinen, J., Pirttimaa, R. & Viitala, R. (2024). Inklusiivisen kasvatuksen teemojen käsittely opettajankouluttajien opetuksessa. *Kasvatus*, 55(5), 524-537. <https://doi.org/10.33348/kvt.154615>

Puusa, A., Hänninen, V. & Mönkkönen, K. (2020). Narratiivinen lähestymistapa organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa Puusa, A., Juuti, P., & Aaltio, I. (2020). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. (s. 207-219). Gaudeamus.

Salloum, S., & BouJaoude, S. (2021). Understanding interactions in multilingual science classrooms through cultural-historical activity theory (CHAT): What do contradictions tell us? *International Journal of Science and Mathematics Education*, 19(7), 1333-1355.
<https://doi.org/10.1007/s10763-020-10114-5>

Salminen, J., Lehtonen, P., Rikala, S., Kuusisto, A.-K., Luoma-Halkola, H., Puumala, E., Sointu, L., Wallin, A., & Häikiö, L. (2021). Osallisuuden kehät: Näkökulmia hyvinvoinnin muotoutumiseen. *Focus Localis*, 49(3), 80–98.
<https://journal.fi/focuslocalis/issue/view/7929/1264>

Sannino, A., & Engeström, Y. (2018). Cultural-historical activity theory: Founding insights and new challenges. *Cultural-Historical Psychology*, 14(3), 43–56.
<https://doi.org/10.17759/chp.2018140304>

Squire, C., Davis, M., Esin, C., Andrews, M., Harrison, B., Hydén, L., & Hydén, M. (2014). *What is Narrative Research?* Bloomsbury Academic. <http://dx.doi.org/10.5040/9781472545220>

Rautiainen, P., & Ahonen, K. (2026). Vammaisiin ihmisiin kohdistuva rekrytointitorjunta Suomessa – työnantajien asenteita mittaavan vinjettitutkimuksen tuloksia. *Työelämän tutkimus (Verkkoaineisto)*. <https://doi.org/10.37455/tt.161541>

Roth, S. (2021). Intersectionality and coalitions in social movement research—A survey and outlook. *Sociology compass*, 15(7) <https://doi.org/10.1111/soc4.12885>

Tammelin, M., Alakärppä, O. & Pirskanen, H. (2025). Yhteenveto: Osallisuus lähtökohtana, käytäntönä ja tavoitteena edellyttää moniulotteista lähestymistapaa. Teoksessa H. Pirskanen, M.

Tammelin, O. Alakärppä & M. Mänttari-van der Kuip (toim.) *Osallisuus sosiaalityössä*. (s. 266-274). Tampere University Press. <https://doi.org/10.61201/tup.1037>

Tieteen termipankki 6.8.2026: *Kasvatustieteet:toimijuus*.
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kasvatustieteet:toimijuus>.

Tuomi, J. (2025). *Narratiivinen tutkimus*. Tammi.

TENK. Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019 [Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvointi Suomessa](#) (Luettu 3.4.2025)

Torres, R. A. & Nyaga, D. (2021). *Critical research methodologies: Ethics and responsibilities*. Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004445567>

Tökkäri, V. (2018). Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Toikkanen, J., & Virtanen, I. A. (toim.) *Kokemuksen tutkimus: VI, Kokemuksen käsite ja käyttö*. (s. 64-84) Lapland University Press.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-940-7>

Vanhalakka-Ruoho, M. (2014). Toimijuus elämänkulussa – ohjaustyön perusta?. *Aikuiskasvatus*, 34(3), 192-201. <https://doi.org/10.33336/aik.94099>

Williams, C. C., White, R. (2003). Conceptualising social inclusion: Some lessons for action. *Proceedings of the institution of civil engineers: municipal engineer*, 156(2), 91–95.
<https://doi.org/10.1680/muen.2003.156.2.91>

Ylisassi, H., Weiste, E., Sinervo, L., Kurki, A.-L., Toiviainen, H., Clottes Heikkilä, H., & Käpykangas, S. (2023). Muuttuva asiakkuus, asiakaskategoriat ja asiakkaan toimijuus kehitysvammahuollon ammattilaisten puheessa. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti*, 31(3), 272-289. <https://doi.org/10.30668/janus.115388>

LIITE 1. Tutkimuslupahakemus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja se on mahdollista toteuttaa vain henkilön nimenomaisella suostumuksella. Tutkimukseen osallistumisen voi perua missä tahansa vaiheessa ja voit myös kieltää tutkimuksessa antamasi haastattelun käytön tutkimuksessa ilman, että siitä koituu sinulle mitään seuraamuksia.

Tutkimus toteutetaan hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen. Tutkimuksessa kerätty aineisto on ainoastaan minun käytössäni ja sitä säilytetään vain tutkimuksen valmistumiseen asti, jonka jälkeen se tuhoetaan. Aineistoa säilytetään ja käsitellään tietosuojalain mukaisella tavalla ja kaikki tutkimuksen kannalta epäolennaiset henkilötiedot poistetaan heti, kun niitä ei enää tarvita esimerkiksi tiedon yhdistelemiseen.

Mikäli ymmärrätte tutkimuksen tavoitteen ja sen, mitä asioita haastattelussa ja käsitellään ja olette halukas osallistumaan tutkimukseen vapaaehtoisesti, pyydän lähettämään kirjallisen suostumuksenne sähköpostilla. Vastaan mielelläni myös lisäkysymyksiin.

LIITE 2. Infokirje osallistujalle

Hei!

Olen Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opiskelija ja valmistun luokanopettajaksi. Teen Pro Gradu –tutkielmaa, joka käsittelee ihmisten moninaisuuteen liittyvien yhteiskunnan rakenteiden, kuten puhetapojen ja toimintatapojen ja mahdollisesti joitakin ihmisryhmiä ulossulkevien käytänteiden tunnistamista ja peilaamista koulumaailman käytänteisiin.

Tutkimukseni aineisto koostuu eri vähemmistöryhmiin kuuluvien henkilöiden kertomuksista tilanteista tai tapahtumista, joissa he ovat (vähemmistöryhmän näkökulmasta) kokeneet tulleeensa huomioduksi osana yhteisöä/yhteiskuntaa. Tapahtuma tai tilanne on sellainen, joka on erityisen positiivisesti jäänyt mieleen. Se voi olla esimerkiksi keskustelu toisen ihmisen kanssa tai jokin järjestely työpaikalla tai tapahtumassa. Aineisto hankitaan haastattelemalla erilaisiin vähemmistöryhmiin kuuluvia henkilöitä. Haastattelut äänitetään ja litteroidaan myöhemmin kirjalliseen muotoon.

Tutkimusaineistoa tarkastellaan yhteiskunnan rakenteiden näkökulmasta. Haastateltavan kertomuksen tilanne tai tapahtuma voi heijastaa niitä yhteiskunnan normeja ja tapoja, joita muuttamalla yhteiskuntaamme tulisi tilaa monenlaisille ihmisille. Yhteiskunnan normit näyttäytyvät myös koulumaailmassa ja tutkimustulokset voivat osaltaan auttaa koulua kehittymään yhdenvertaisempaan suuntaan.

Tutkimukseen osallistuvan henkilön toivotaan miettivän etukäteen edellä kuvailemani kaltaista tilannetta, jonka haluaisi jakaa haastattelussa. Tutkimuksen kannalta välttämättömiä kerättäviä tietoja ovat tapahtuman ajankohta sekä se, mihin vähemmistöryhmään henkilö kuuluu. Tarkempia yksityiskohtia henkilön taustasta ei ole välttämätöntä käyttää tutkimuksessa, ellei henkilö itse niin halua ja ellei se ole olennaista haastateltavan jakaman kertomuksen kannalta.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja se on mahdollista toteuttaa vain henkilön nimenomaisella suostumuksella. Tutkimukseen osallistumisen voi perua missä tahansa vaiheessa

ja voitte myös kieltää antamasi haastattelun käytön tutkimuksessa ilman, että siitä koituu mitään seuraamuksia.

Mikäli olette kiinnostunut osallistumaan tutkimukseen, toivon että otatte yhteyttä ja sovimme sopivan päivän ja mieluisan haastattelupaikan yhdessä. Käymme läpi myös tietosuojaan liittyviä asioita tarkemmin. Haastattelut pyritään toteuttamaan ennen vuoden vaihdetta. Vastaan mielelläni myös lisäkysymyksiin. Kiitos mielenkiinnosta jo etukäteen!